

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ
ҲУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА
ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ
ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

ОНА ТИЛИ ВА АДАБИЁТИ (ҚОЗОҚ ТИЛИ)

**Қозоқ тили фанини ўқитишнинг
инновацион муҳитини лойиҳалаштириш**

МОДУЛИ БЎЙИЧА

ЎҚУВ-УСЛУБИЙ МАЖМУА

Бұл оқу-әдістемелік кешен Жоғары және орта арнаулы білім министрлігінің 2020 жыл 7 декабрдағы 648-санды бұйрығымен бекітілген оқу жоспары және бағдарламасы негізінде істеп шығылған.

Түзушілер: **Е.Абдувалитов** – Низами атындағы ТМПУ, “Қазақ тілі және әдебиеті” кафедрасы профессоры, п.ғ.к.
Д.Дуйсабаева – Низами атындағы ТМПУ, “Қазақ тілі және әдебиеті” кафедрасы доцент м.а.

Пікір жазған: **А.Қалдыбекова** – Низами атындағы ТМПУ, “Жалпы педагогика” кафедрасы профессоры, п.ғ.к.
Хорижий эксперт: ф.ф.док. Н.Мингбоев - М.Авезов номидаги Жанубий Қозоғистон давлат университети, Гуманитар илмий-тадқиқот институти.

Оқу-әдістемелік кешен Ташкент мемлекеттік педагогика университеті Кеңесінің 2020 жыл 27 августдағы 1/3.6-санды қаулысымен баспаға ұсынылған.

МАЗМҰНЫ

I. ЖҰМЫСТЫҚ БАҒДАРЛАМА	4
II. ТЕОРИЯЛЫҚ ЖАТТЫҒУ МАТЕРИАЛДАРЫ	12
III. ПРАКТИКАЛЫҚ ЖАТТЫҒУЛАР МАЗМҰНЫ	64
IV. ГЛОСАРИЙ	74
V. ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:	79

I. ЖҰМЫСТЫҚ БАҒДАРЛАМА

КІРІСПЕ

Бұл жұмыстық бағдарлама Өзбекстан Республикасы Президентінің 2015 жыл, 12 июндегі “Жоғары білім мекемелерінің және педагог кадрларды қайта даярлау және білімін жетілдіру жүйесін одан ары дамыту іс-шаралары туралы” ПЖ-4732-санды, 2017 жыл 7 февралдағы “Өзбекстан Республикасын одан ары дамыту бойынша Әрекеттер стратегиясы туралы” ПЖ-4997-санды Жарлықтары, сондай-ақ 2017 жыл, 20-апрелдегі “ Жоғары білім жүйесін одан ары дамыту іс-шаралары туралы” ПҚ–2909-санды қаулысында белгіленген үстем міндеттер мазмұнына сай түрде істеп шығылған болып, бағдарлама заманауи талаптар негізінде қайта даярлау және білім жетілдіру үдерістерінің мазмұнын одан ары дамыту, сондай-ақ жоғары білім мекемелері педагог кадрлардың кәсіби компетенциясын жүйелі түрде қалыптастыруды көздейді.

Жұмыстық бағдарламада “Қазақ тілін оқытуда инновациялық ортаны жобалау” модулі бойынша республикамыздағы үздіксіз білім жүйесіндегі қазақ тілі мен әдебиетін оқыту мазмұны, пәнді оқытудағы интербелсенді әдістер, жоғары оқу орындарында қазақ тілі мен әдебиеті пәнінен МБС келіп шыққан халде компетенциясы дәрежесіне қойылатын талаптарды күрделендіру және оқу үдерісін жобалау бойынша жаңа білімдер бойынша іскерлік және дағдыларын қалыптастыруды көздейді.

Модулдің мақсаты және міндеттері:

“Қазақ тілін оқытуда инновациялық ортаны жобалау” модулінің мақсаты: тыңдаушыларда республикамызда тәлім-тәрбие саласында амалға асырылған реформалар, оқу басқыштарында қазақ тілі және әдебиетін оқытудың мақсаты мен міндеттері, және де пәннің оқыту мазмұнын күрделендіруден тұрады:

“Қазақ тілін оқытуда инновациялық ортаны жобалау” модулінің міндеттері:

- тыңдаушыларға республикамызда қазақ тілін оқыту бағыттарын және өзекті мәселелерін үйрену;
- қазақ тілі және әдебиетін оқытуда компетенциялық жандасуды қолдану және оқытушылардың дайындық дәрежесіне қойылатын талаптарды күрделендіру;

- қазақ тілі және әдебиеті пәнін озат шет ел тәжірибелерін қолдану және оқыту басқыштарында қазақ тілі және әдебиетін оқыту сапасын асыру, сондай-ақ интенсивті игерген әдістерін істеп шығуда үйрену;

- қазақ тілі және әдебиетін оқытуда заманауи интербелсенді әдістерді қолдану бойынша іскерлік және дағдыны қалыптастыруға бағыттаудан тұрады.

Модул бойынша тыңдаушылардың білім, ептілік, дағды және компетенцияларына қойылатын талаптар.

Тыңдаушы:

- республикамызда тәлім-тәрбие саласында амалға асырылатын реформалар мазмұнын;

- қазақ тілі және әдебиеті пәні мазмұнында бірізділік және үздіксіздігін қаматамасыз ету;

- қазақ тілі және әдебиетін оқытудың өзекті мәселелері және жаңа оқыу әдістері;

- үздіксіз оқыту басқыштары қазақ тілі және әдебиеті пәнін мемлекеттік білім стандарты талаптарын шет ел стандартына сәйкестендеру мәселелері;

- қазақ тілі және әдебиеті сапасын асыру жолдары және заманауи сабақ қалыптары;

- қазақ тілі және әдебиеті пәнінен студенттердің ауызша және жазбаша тіл дамыту компетенциялары дәрежесін бағалау мөлшері, әдістері және олардың оқыту нәтижелерін бағалаудың маңызы сияқты білімдерге ие болуы керек;

- қазақ тілі және әдебиеті пәніндегі инновациялардан оқыту процесінде сапалы пайдалану;

- қазақ тілі және әдебиеті сабақтарында заманауи оқыту қалыптары, интербелсенді әдістер және құралдардан пайдалану;

- қазақ тілі және әдебиетінен белгіленген мемлекеттік білім стандарттары талаптарын орындауда тиімді нәтижелерге қол жеткізу;

- қазақ тілі және әдебиетін оқытуда студенттердің ауызша және жазбаша тілін дамыту компетенцияларын қалыптастыру;

- қазақ тілі және әдебиеті пәнінен студенттердің өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру арқылы олардың өзіндік пікірлеуін дамыту **дағдысына ие болуы** керек;

- қазақ тілі және әдебиеті оқытушының педагогикалық қызметін жобалау;

- озат тәжірибелерді педагог-оқытушының іс тәжірибелерін үйрену негізінде өзінің педагогикалық қызметін дамыту, кәсіби сапасын дамыту;
- қазақ тілі және әдебиетін оқыту үдерісінде студенттердің білімін әділетті бағалау механизмдерін, рейтинг бақылауда қаратылған дидактикалық құралдар: стандарт және стандарт емес тестер, сондай-ақ оқу тапсырмалары және өзіндік жұмыстар кешенін істеп шығу сияқты **іскерлікке ие** болуы керек;
- қазақ тілі және әдебиеті пәнін оқыту құралдары арқылы студенттерді ғылыми дүниетанымды және шығармашылық ойлауын дамыту;
- қазақ тілі және әдебиеті пәні сабақтарында инновациялық және педагогикалық технологиялардың сапалы әдістерін іздестіру және іс-жүзінде қолдану;
- сабақ процесінде студенттердің ауызша және жазбаша тілін дамыту компетенцияларын дамытуға қаратылған тиімді әдістер тізімінен мақсатты пайдалана алу **компетенцияларына ие болуы** керек.

Модулді ұйымдастыру және өткізу бойынша ұсыныстар.

“Қазақ тілін оқытуда инновациялық ортаны жобалау” модулін оқыту процесінде:

- оқытудың заманауи әдістері, педагогикалық технологиялары және ақпарат-коммуникациялық технологияларды қолдану көзде тұтылған;
- лекция сабақтарында заманауи компьютер технологиялар жәрдемінде презентациялық және электрон-дидактикалық технологиялардан;
- практикалық жаттығуларда техникалық құралдардан, экспресс-сұрақтардан, тест сұрақтары, ақыл шабуылы, кіші топтармен жұмыс істеу, коллоквиум өткізу және басқа интербелседі оқыту әдістерін қолдану көзде тұтылады.

Модулдің оқу жоспарындағы басқа модулдермен байланысы және үздіксіздігі.

“Қазақ тілін оқытуда инновациялық ортаны жобалау” модулі бойынша оқу жоспарындағы “Қозоқ тилини ўқитишнинг назарий асослари”, “Мустақиллик йилларидаги адабиётшунослик асослари” ва “Педагогик тадқиқот натижаларини таҳлил қилувчи ахборот тизимлари” модулдерімен үздіксіз байланыста алып барылады.

Модулдің жоғары оқу орындарындағы орны.

“Қазақ тілін оқытуда инновациялық ортаны жобалау” модулі тіл білімі және әдебиеттану негіздерін үйренуде инновациялық технологиялардан пайдалану көзде тұтылады. Модулді меңгеру арқылы тыңдаушылар қазақ тілі және әдебиеті пәнін үйретуде заманауи оқыту әдістерінен іс жүзінде қолдану, жетістіктері мен мүмкіндіктеріне сай мәселелерді бағалауға тиісті кәсіби компетенцияға ие болады.

Модул бойынша ажратылған сағаттар жүктемесі

№	Модулдің тақырыптары	Тыңдаушының оқу жүктемесі, сағаты					
		Барлығы	Аудиториядағы оқу жүктемесі				Өзіндік білім
			Жалпы	Теориялық	Практикалық	Аудиториядан тыс жаттығу	
1.	Қазақ тілін оқытудың мақсаты және міндеттері мен оқу-әдістемелік базасы және оқу процесіндегі проблемалар	4	4	2	2		
2.	Қазақ әдебиетін оқытудың өзекті мәселелері	6	6	2	4		
3.	БЛУМ таксономиясы қазақ тілі және әдебиет сабақтарында	6	6	2	4		
4.	Қазақ тілі пәнінен PISA тапсырмалары	4	4	2	2		
5.	Әдебиет сабақтарында БЛУМ таксономияси қолдану әдістемесі	2	2		2		
Жалпы:		22	22	8	14		

ТЕОРИЯЛЫҚ ЖАТТЫҒУЛАР МАЗМҰНЫ

1-тақырып: Қазақ тілі және әдебиетін оқытудың мақсаты және міндеттеріг оқу-әдістемелік базасы және оқу процесіндегі проблемалар (2 сағат)

Қазақ тілі және әдебиетін оқытудың оқу-әдістемелік базасы және оның білім берудегі орны. Тіл жіне әдебиет әдістемесінің негізгі міндеттері:

өз пікірін ауызша және жазбаша қалыпта нақты, әдеби тіл нормаларына сай түрде баяндау, сөзді мағынасына қарай түрлі мағыналарда қолдана алу іскерлігін меңгерген кадрларды даярлау екендігі. Бұл мәселедегі бар болған проблемалар. Қазақ тілі оқытуда тіл мүкіндіктерін пайдалана отырып, студенттерде өзіндік және шығармашылық ойлауды, ауызша және жазбаша сауаттылығын асыруға қаратылған оқу-тәрбие процесін дамытудағы орны.

2-тақырып: Қазақ әдебиетін оқытудың өзекті мәселелері. (2 сағат)

Әдебиет сабақтарына қойлатын талаптар. Әдебиет сабақтарында қолданылатын сабақ түрлері. Әдебиет сабақтарында қолданылатын әдіс-тәсілдер. Көркем шығарманы талдау жолдары.

3-тақырып: БЛУМ таксономиясы қазақ тілі және әдебиет сабақтарында

Қазіргі таңдағы еліміздегі білім беру жүйесінің ең басты міндеті – білім берудің ұлттық моделіне өту арқылы жас ұрпақтың білім деңгейін халықаралық дәрежеге жеткізу. Мұғалімдер алдында оқыту мен тәрбиелеудің жаңа технологияларын қолдана отырып, жеке тұлғаның дамуына жағдай туғызу қажеттілігі тұр. Жаңа технология әрбір мұғалімнен жаңа ізденісті, шығармашылықпен ойлауды талап етеді. Соның бірі, әр сабақта студенттердің оқу жетістіктерін, шығармашылық қабілеттерін арттыруда Блум таксономиясын қолданудың тиімділігі.

4-тақырып: Қазақ тілі пәнінен PISA тапсырмалары

Қазіргі әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы субъект, ал ол субъектінің алған білімінің түпкі нәтижесі құзіреттіліктер болып белгіленуі білім беру жүйесінде «функционалдық сауаттылықты» қалыптастыру мәселесін негізге алудың өзектілігін арттыру. Осыған орай алған білімдері негізінде әрекет етуге қабілеттілік пен даярлықты білдіретін қалыптасқан құзіреттіліктерді анықтауда халықаралық зерттеу тапсырмаларының маңызы. PISA тесті оқу сауаттылығы бағытында алдыңғы қатардағы халықаралық сарапшылар қажет деп таныған мектеп түлегінің алған білімін сәтті жүзеге асыруы және шынайы өмірде қолдана алу құзіреттіліктерін белгілеу. Оқу сауаттылығын бағалау үшін білім алушыларға берілген мәтіндегі материалдарды салыстыру, автордың ойын аңғару, жауапқа дайындалу барысында нақты дәлелдемелер табу.

ПРАКТИКАЛЫҚ ЖАТТЫҒУЛАР МАЗМҰНЫ

1-практикалық жұмыс: Заманауи оқыту әдістері және педагогикалық технологиялар. Оқытуды дәстүрлі емес қалыптары. (2 сағат)

Интербелсенді әдістер және олардың өзіне тән ерекшеліктері. Қазақ тілі мен әдебиеті пәні сапасын арттыруда итербелсенді әдістердің орны. Қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытуда инновациялық технологиялардан тиімді пайдалану.

2-практикалық жұмыс: Қазақ тілі сабақтарында тіл дамыту жұмыстары. (2 сағат)

Қазақ тілін оқытуға байланысты тіл дамыту жұмысын ұйымдастырудың негізгі мақсаты - дұрыс, сауатты жазып, оқушының ауызша және жазбаша ойын грамматикалық және стилистикалық жағынан дұрыс сөйлем құрап, жүйелі сөйлеуге үйрету.

Тіл дамыту жұмысы, негізінен төрт бағытта жүргізілген: бірі - мәдени әдеби сөйлей білу нормаларына үйрету, яғни орфографиялық дағдыны меңгерте отырып, оқушыға мәнерлеп оқу дағдыларын қалыптастыру. Екіншіден, лексикалық жұмыстары жүргізу арқылы оқушының сөздік қорын байыту, тілдің лексика және фразеология бөлімдерінен кеңірек білім беру көзделеді. Үшіншіден, жаңа сөздер үйрету, сөздерді үйрете отырып, жаңа сөздер жасайтын формаларды меңгерту арқылы сөз бен сөздердің байланысын, сөйлем құратып үйрету, сөйлемнің құрылысын білдіру арқылы синтаксистік лексикадан білім бері. Төртіншіден, оқушының ойын жазбаша дұрыс, сауатты жаза, әрі сөйлей білуге үйрету мақсат етіледі.

3-практикалық жұмыс: Қазақ әдебиетін оқытудың өзекті мәселелері. (2 сағат)

Оқыту процесі - бұл мұғалім мен оқушылардың белгілі бір мақсатқа бағытталған өзара әрекеттестігінің барысында оқушыларға білім беру міндеттерін шешу. Оқыту процесінің құрылымдың компоненттері мыналар: Мақсат. Педагог Оқушы, білім алушы. Оқыту әдістері. Оқытуды ұйымдастыру түрі. Алған білімді өмірде қолдана білу, нәтижесін көру. Педагогикалық диагностика. Негізгі қайшылықтар - оқыту процесінің қозғаушы күші. Оқыту - екі жақты процесс - оқыту және оқу. Оқыту - қоғамдық қарым-қатынастың субъектісі ретінде адамды дайындау қажеттілігінен туындаған әлеуметтік негізделген процесс. Бұдан шығатын

қорытынды - оқытудың әлеуметтік қызметі әлеуметтік талаптарға сәйкес тұлғаны қалыптастыру. Тұлғаны қалыптастырудың негізі, қайнар көзі - әлемдік мәдениет, адамзаттың ғасырлар бойы жинақтаған рухани және материалдық байлығы.

4-парктикалық жұмыс: Әдебиет пәнін оқытуда ауызша және жазбаша тіл дамыту технологиясы. (2 сағат)

Сабақта әдеби тілді меңгеруі әр түрлі тапсырмалар мен өздік жұмыс түрлерін орындату арқылы жүзеге асады. Бұл жұмыстар мәтінді талдаумен тығыз байланыста жүргізіледі. Мәселен, төменгі сыныптарда шағын, жай, хабарлы сөйлемдерге құрылған мәтіндер алынса, жоғары сыныптарда көлемдірек, суреттеме, диалогқа құрылған мәтіндер таныстырылады. Тіл ұстарту – оқушылардың әдеби тіл нормаларын сақтай отырып, көркем, айқын, нақты сөйлей алуы. Тіл дамытуда оқушыларға мәтінді дауыстап немесе іштей оқыту, мәнерлеп оқыту, мазмұндату, сұрақтарға жауап беру, көркемдік ерекшелігін талдау жұмыстарын жасайды. Одан әрі көркем шығарманың жекелеген элементтерін ажыратып, талдап, жай және күрделі жоспар түрлерін жасау жұмыстарымен жалғасады.

5-парктикалық жұмыс: Әдебиет сабақтарында БЛУМ таксономияси қолдану әдістемесі. (2 сағат)

Блум таксономиясы адамның ақыл-ой қабілеттерінің құрылымы танымдық үдерісінің ең қарапайымынан бастап күрделіге біртіндеп өту барысында белсенді әрекетке жетелейтін 6 деңгейге сәйкес тапсырмаларды құруды қажет етеді. 1. Білу Таным мен ойлау деңгейі – төмен деңгей. 2. Түсіну Таным мен ойлау деңгейі – орта деңгей. 3. Қолдану Таным мен ойлау деңгейі – орта деңгей. 4. Талдау Таным мен ойлау деңгейі - жоғары деңгей. 5. Синтез (жинақтау, жүйелеу) Таным мен ойлау деңгейі - жоғары деңгей. 6. Бағалау Таным мен ойлау деңгейі-жоғары деңгей.

ОҚЫТУ ҚАЛЫПТАРЫ

Бұл модуль бойынша төмендегі оқыту қалыптарынан пайдалану:

- лекциялар, парктикалық жаттығулар, (ақпараттар мен технологияларды меңгеру, теориялық білімдерді бекіту);
- дөңгелек стол (берілген тапсырманың шешімі бойынша ұсыныстар беру қабілетін арттыру, тыңдау, сезіну және логикалық қорытынды шығару);
- пікірталас (берілген тапсырмалар бойынша анық фактілер мен нақты аргументтерді ұсыну, тыңдау және проблемалардың шешімін табу қабілеттерін дамыту).

II. ТЕОРИЯЛЫҚ ЖАТТЫҒУ МАТЕРИАЛДАРЫ

1-ТАҚЫРЫП: Қазақ тілі оқытудың мақсаты және міндеттері мен оқу-әдістемелік базасы және оқу процесіндегі проблемалар

Жоспар:

1. Қазақ тілін оқыту әдістемесі және әдістемесінің мәселелері
2. Әдебиетті оқыту – ғылым.
3. Әдебиет пәннің басқа ғылымдармен байланысы.

Тірек ұғымдар: әдістеме, нысан, әдіс-тәсілдер, дидактика, теория, қазақ тілін оқыту мәселелері, зерттеу әдістері, репродуктивті әдіс.

Қазақ тілін оқыту әдістемесі және әдістемесінің мәселелері

Қазақ тілін оқыту әдістемесі және оның зерттеу нысаны. Қазақ тілін оқыту әдістемесі педагогика ғылымының бір саласы болып табылады. Ол өз алдына дербес ғылым. Өйткені оның өзіндік зерттейтін нысаны, мазмұны, зерттеу әдістері мен тәсілдері бар. Қазақ тілін оқыту әдістемесінің зерттейтіні оның оқыту жолдары мен жағдайлары туралы заңдылықтар. Бұл заңдылықтар педагогика, психология және лингвистика ғылымдарының негізінде жинақталған практикалық тәжірибе мен бұрыннан қалыптасқан теориялық қағидалардан, тұжырымдардан шығарылады. Егер нақтылап айтсақ, оқыту әдістемесі мына мәселелерді зерттейді: 1) мақсаттары (не үшін оқыту керек?); 2) мазмұны (нені оқыту керек?); 3) ұйымдастырылуы (қалай оқыту керек?); 4) құралдары (ненің көмегімен оқыту керек?); 5) оқыту кезінде оқушылардың білімді меңгеру деңгейі, ақыл-ойының дамуы мен тәрбиеленуі арасындағы ұштастық мәселелері. Бұл проблемаларды шешу мектепте тәрбие мен білім берудің жалпы мақсаттарын белгілейді.

Қазақ тілі әдістемесінің мәселелері. Зерттеудің теориялық әдістері. Ең алдымен назар зерттелетін құбылыстардың, процестердің заңдылықтарын жинақтауға, анықтауға, қалыптастыруға бағытталады. Соңғы жылдары оқыту әдістемесінде жүйелі құрылымдық әдіс қолдана бастады. Оның мәнісі - зерттеу өзара байланысты элементтерден құрылған біртұтас жүйелерінде

қаралады, элементтер арасындағы өзара байланыстылық пен қарым-қатынасқа басты назар аударылады. Осыған сәйкес оқыту әдістемесінде мұғалім мен оқушының арасындағы байланысты анықтау қажеттілігі туады (яғни оқыту мен білім алу), оқытудың мақсаттарымен, мазмұнымен, әдістері, құралдарымен, оқушылардың білімді қабылдауы, дамуы және тәрбиелену арасындағы байланыстарды анықтау қажет болады. Оқытудағы жүйелі-құрылымдық әдіс сабақтың мақсатын анықтауды, осы мақсаттарға байланысты оқытудың мазмұнын, әдістері мен құралдарын сұрыптап ала білуді, сабақтың тиімділігін бағалауды көздейді. Жүйелілік әдіс мұғалімнің бағдарлама бойынша бірнеше сабақты жоспарлап, дайындалуына мүмкіндік береді, әр сабақтың өзіндік ерекшеліктері мен мақсаттары, мазмұны, оқыту әдістері жағынан, оқушылардың танымдық әрекетінің сипаты жағынан өзара байланыстылығы сақталады.

Қазақ тілін оқытудың мақсаттары мен міндеттері Қазақ тілі оқыту мақсаттары үш топқа біріктіріледі. 1. Білім беру мақсаттары: оқушыларға ана тілі туралы ғылымның негіздерін беру; тілдің қоғам өміріндегі маңызын аша көрсетіп, оны меңгерудің өндірісте, қоғам өмірінде аса қажетті екендігін түсіндіру; оқушының ана тілінен жақсы білім алуына мүмкіндік туғызу; тілдің қатынас құралы екендігіне көздерін жеткізу; түрлі әдіс-тәсілдер арқылы оқушылардың ауызша, жазбаша тілдерін дамытып, онымен қаруландыру; оқушылардың тіл мәдениетін қалыптастыру; өздігінен сөйлей, жаза білуге жол ашу. 2. Тәрбиелік мақсаттар: оқушылардың тілдік құбылысқа көзқарасын қалыптастыру; тілдің адам қоғамымен бірге жасасып, өмір сүретінін, қоғам үшін қажетті қарым-қатынас құралы болатындығын түсіндіру; тілдің жан-жақты дамуына жасалып отырған жағдай қазақ тіліне мемлекеттік дәреже беру актісімен дәлелденіп, оқушылардың сенімін арттыру, көздерін жеткізу; оқушылардың салт-дәстүр сезімдерін қалыптастыру, қазақ тілі сабақтарында еңбек тәрбиесін уағыздап, еңбек ардагерлері жайындағы мағлұматтар арқылы еңбекке баулу. 3.

Оқушылардың танымдық қабілеттерін дамыту: ана тіліне деген қызығушылықты арттыру; оқушылардың байқағыштық, елес-болжамдық, ес, ойлау, сөйлеу қабілеттерінің дамуына жол ашу; оқушылардың тілдік проблеманы өздері шеше алатындай дәрежеде үйрету; тіл фактілеріне, құбылыстарына жан-жақты, жинақты түрде қарау қабілетін, өз бетімен тіл фактілерін талдау іскерлігін қалыптастыру. **Қазақ тілі пәнінің міндеттері:** 1) Толық сауатты адамдар даярлау; 2) оқушылардың творчестволық күштерін, танымдық қабілетін, өздігінен жұмыс істеу дағдыларын дамыту. **Қазақ тілі және пәнаралық байланыс.** Қазақ тілі мен басқа пәндер арасында, әсіресе, әдебиет, орыс және шетел тілі пәндерінің арасында, сондай-ақ тарих, география т.б. пәндері арасында тығыз байланыс болады. Бұл байланыс көбінесе тіл ұстарту мақсатында жұмсалады. Өйткені бағдарламада тіл ұстарту жұмысы тіл мен әдебиет пәндеріне ортақ. Бұл ортақтық мектепте бүкіл оқу мерзімі уақытында тіл ұстарту жұмысының жүйесін жасауға, оқушылардың сөздік қорын байытуға, олардың сөйлеуіндегі қателерді түзетуге мүмкіндік береді. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында мәнерлеп оқу кезінде оқушылар жіберген қателерді үнемі түзетіп отыруға (дауыс ырғағын дұрыс қоя білу т. б.) жол ашылады.

Әдебиетті оқыту - ғылым

Әдебиетті оқыту әдістемесі - көне ғылымдардың бірі. Әдебиет пен әдебиетті оқыту ғылымы және пәні уақыт идеясымен байып, өзгеріп, түлеп отырады. Әдебиетті ғылым ретінде оқыту әдістемесі оқытудың теориясы мен жалпы принциптерін негіздейтін дидактика, әдебиет тарихы, теориясы, методологиясын қарастыратын әдебиеттану, тарих, тіл, музыка, бейнелеу өнерімен тығыз байланысты. Психологиямен әдебиетті оқыту әдістемесі екі аспектіде тоғасады.

Қазан төңкерісіне дейін қазақ даласында үш түрлі мектеп қатар өмір сүрді. Олар: Жадит мектебі, медресе, Ы.Алтынсарин мектебі. Ыбырай Алтынсарин мектебі демократиялық оқу-ағарту жүйесінен туған халық

мектебі саналды. Ұлы ағартушының мектептері халық ағарту ісіндегі зор тарихи жаңалық болды. Оқу жүйесіне Ы.Алтынсарин енгізген жаңалықтың тарихи маңызы зор. Ыбырайдың педагогикалық көзқарасы орыс халқының прогресшіл педагогтары К.Д.Ушинский, Н.А.Корф, Л.Н.Толстой, В.В.Водовозов, В.Я.Стоюнин тәжірибелерімен тығыз байланысты.

XIX ғасырдың екінші жартысында (Шоқан, Абай), XX ғасырдың басында жасаған қазақтың демократ-ағартушыларының (Шәкәрім, С.Көбеев, Е.Өтетілеуов, С.Торайғыров, А.Байтұрсынов, М.Дулатов, Ж.Аймауытов т.б.) ескілік қалдықтармен күресі, жастарды оқуға, өнерге, жаңа өмір орнатуға, мәдениетке үндеудегі еңбектері ерен.

Әдебиеттік оқу, тарихи курс бағдарламалары мен оқулықтарын жасауда С.Сейфуллин, М.Әуезов, С.Мұқанов, Қ.Жұмалиев, М.Ғабдуллин, С.Қирабаев т.б. еңбектерін ерекше атауға болады. Сондай – ақ, қазақ әдебиетін оқыту әдістемесінің негізін қалап, дамытуда Ә.Қоңыратбаев пен А.Көшімбаевтың алатын орны да айрықша.

Мектеп реформасының талаптарына орай қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі алдында тұрған актуальды мәселелер көп.

1970 - жылдан мектепте әдебиет тарихы, әдебиет сыны мен теориясының оқытылуы жүйелі жүзеге асырылып келеді. Педагогикалық озат тәжірибе, оның халыққа таралуы, насихатталуы қолға алынып, қазақ әдебиетін оқыту әдістемесін жетілдіруге байланысты зерттеу жұмыстары қарқынды жүре бастады. Бұл істе "Қазақ мектебі", "Қазақ тілі мен әдебиеті", "Білім" журналдары, "Қазақстан мұғалімі" газетінің ролі зор.

Қазіргі кезеңде қазақ тілі мен әдебиетін оқытуға арналған ғылыми-методологиялық республикалық конференциялар мен педагогикалық оқулар өткізіліп отырады. Жаңа оқу бағдарламасына көшуге сай өткізілетін курс, семинарлардың маңызы да зор. Қазақ тілі мен әдебиеті пәндерін тереңдете оқытатын арнаулы мектептер, гимназия, лицей, атаулы мектептердің ашылып, нәтижелі жұмыс істеп келеді.

Оқыту – екі жақты процесс, сондықтан оның сапасы өткізілетін сабаққа деген оқушылардың көзқарасына, олардың таным белсенділіктерінің деңгейіне, оқытушы еңбегінің дидактикалық тұрғыдан жетілдірілуіне тікелей байланысты. Қазіргі жаңа технологияның басты мақсаты – баланы оқыта отырып, оның еркіндігін, белсенділігін қалыптастыру, өз бетінше шешім қабылдауға дағдыландыру. Сын тұрғысынан ойлауды дамыту оқушының танымдық белсенділігін, сабаққа қызығушылығын аттыруға көмектеседі.

Әдебиетті оқытуда сөздік әдіс, көрнекілік әдіс, тәжірибелік әдіс, түсіндірмелі – иллюстративтік әдіс немесе репродуктивтік әдіс, эвристикалық әдіс, өзіндік жұмыс әдісі, проблемалық баяндау әдісі, мәтінді көркемдеу, мәнерлеп оқудың орны ерекше.

Әдебиет пәннің басқа ғылымдармен байланысы

Еліміздің егемендік алуымен байланысты әлеуметтік–экономикалық салаларымыздың барлық жақтарында жаппай өзгерістер, жаңа бастамалар, серпінді қадамдар жасалып жатыр. Білімнің мазмұны ғылымдардың өзара байланысы, өндіріс пен қоғамдық дамудың жаңару барысына тікелей ықпал жасайды. Осы орайда мектептің оқу-тәрбие үдерісінің пәнаралық байланыс негізінде ұйымдастырылуы, ғылымдар жүйесінің бір арнаға тоғысуы, адамның интеллектуалдық өрісін байытумен бірге, бүкіл адамзаттық құндылықтар көзінің де бірлігін, жалпы ақиқат дүниенің біртұтас жүйе екендігі туралы ғылыми көзқарастың қалыптасуына мүмкіндік береді.

Мектептерде әр сыныпта сабақты түрлі пәндермен байланысты оқытудың жаңа технологиялар арқылы ұйымдастыру баланың ойлау белсенділігін арттырады, оқушыларды құбылыс мәніне терең үңілуге, мүмкіндіктерін нақты жағдайда қолдануға үйретеді. Пәнаралық байланыстарды ұйымдастыру оқушылардың шығармашылық қабілеттерінің оянуына да септігін тигізеді.

Жалпы өскелең ұрпақты жетілдіруде мектептің білім мазмұнын одан әрі жаңарту, жоғары деңгейге көтеру үнемі ғылымдар жүйесінің бір –бірімен тығыз байланыста болуы пәнаралық байланыстың негізінде қарастырылуы керек.

Пәнаралық байланысты жан-жақты педагогикалық–психологиялық, әдістемелік жағынан зерттеуге бұрынғыдан да зор маңыз беріліп отыр.

Бұл мәселемен көптеген ғалымдар: М.А.Данилов, В.В.Давыдов, Р.Г.Лемберг, В.Н. Малахов, Я.А. Коменский, Н.Г. Чернышевский шұғылданып келді. Олар пәнаралық мәнін, құрылымын әдіснамалық деңгейде қалыптастырған. Пәнаралық байланысты жан-жақты қарастырғандар: Н.В.Малахов, И.А.Лошкарева, И.Д.Зверев, М.Р. Львов, Н.Я.Велинкиндер болды.

Республикамызда пәнаралық байланысты зерттеп, өзіндік пікір айтып жүрген ғалымдарымыз баршылық, мәселен: Қ.Мұханов, С.Мұсабаев, А.А.Бейсенбаева, Р.Абасова тағы басқалар болды.

Көптеген педагогтар мен психологтардың пікірлеріне қарағанда, оқушылардың түрлі пәндердегі білімдер мен біліктерді, бейімділіктердің жеке элементтері арасындағы байланыстарды байқап және қабылдауы олардың білімдерін бір жүйеге келтіреді, ақыл-ойына серпіліс тудырады, таным қызметіне шығармашылық сипат береді.

Пәнаралық байланыстың философиялық негізінде дүниедегі барлық заттардың, құбылыстардың бірімен-бірінің өзара байланыстылығы туралы тұжырымдалған дүние туралы білімдер де бірімен-бірі байланыста болады. Негізінен оқу пәндері әр ғылымның логикасына сүйенетіндіктен, олар бір – бірінен өз алдына оңашаланып бөлектенбейді. Сондықтан ғылымның міндеті өзара байланыстылықты танып білу.

Пәнаралық байланыс кезінде материалдардың өзара байланысын, бір-біріне тигізетін ықпалын, ортақ, негізгі тенденцияларын, әлеуметтік, экономикалық, рухани ортақ белгілерін бір –бірімен сабақтастыру, ортақ

белгілерін бір – бірімен салыстыру, ортақ заңдарын ашуды көздеуі тиіс. Оқушылардың білімдері сайып келгенде, әрбір жеке тұлғаның көзқарасына, сеніміне, өмірлік құндылық бағдарына, мінез-құлқының қағидасына айналуы керек.

Пәнаралық байланыстарды тәрбиелеу функциясы оқушыларды диалектикалық–материалистік дүниетанымды, дұрыс дүниеге көзқарасты қалыптастыруды көздейді. Осыған сәйкес мектеп оқушыларына білім және тәрбие берудің, дүниетанымын қалыптастырудың аса маңызды құрылымының бірі- пәнаралық байланыс болғандықтан, пәнаралық байланыстың негізгі міндеттеріне тоқталсақ.

1) Оқушылардың оқыту үдерісіндегі пәнаралық байланысты түсінуін, саналы қабылдауын, танымдық белсенділігін қалыптастыру жұмыстарын ұйымдастыру.

2) Оқу пәндерінің оқушыларға білім мен тәрбие беру, пәнаралық байланысты орнату мүмкіндіктерін айқындау мақсатында білім беретін орта мектептің оқу жоспары мен бағдарламаларына талдау жасау. Барлық мұғалімдердің пәнаралық байланысты практикалық қызметінде пайдалану.

3) Мектептен тыс және сыныптан тыс жұмыстардың пәнаралық байланыста жүргізілуі.

4) Пәнаралық байланыс оқу пәндерінің арасындағы өзара байланыстың дамуына және танымдық іс-әрекеттің белсенді, ауқымды болуына жол ашады.

5) Пәнаралық байланыс мектеп мұғалімінің жүргізетін педагогикалық әрекетін ғылыми негізде ұтымды ұйымдастыруына себепкер болады.

Қазіргі мектептердің жалпы білім беру мазмұны, оның ішіндегі оқу жоспарлары пәнаралық байланыс негізінде жетілдіріп келеді. Осыған орай, ғалым зерттеушілердің, шығармашылық еңбек етуші мұғалімдердің ізденістері жүйеленген, қорытындыланған жаңа пәндердің оқу –тәрбие үрдісінде қажет екендігін дәлелдеп отыр.

Пәнаралық іскерлік оқушының бір пәннен меңгерген білім іскерлік дағдыларын, екінші жақын пәндерді меңгеруді пайдалана білу қабілетінен көрінеді.

Пәнаралық байланыстың ең негізгі дидактикалық міндеті- ол оқыту үдерісінің білім беру, тәрбие беру, дамытушылық сипатының арасындағы байланысты құру болып есептеледі.

Білім оқушының табиғи және әлеуметтік жаңа ортаға икемделуін, әр алуан әрекет түрлерін меңгеруін, айналадағы дүниемен жекебас тұлғалық қарым –қатынасын, этикалық, адамгершілік нормаларды бойына дарытуын және белгілі бір қажетті деңгейде болуын қамтамасыз ететін құрылымдық жағынан өзара тығыз байланысты мынандай компоненттерден тұрады.

1) Дүниенің біртұтас ғылыми бейнесі туралы білім.

2) Дүниені логикалық –танымдық және ғылыми тұрғыда зерделеп білудің әдіс –тәсілдері туралы білім.

3) Оқушыда қалыптасуы тиіс әрекет түрлері туралы білім.

Пәнаралық байланыстың қай түрін, қалай жүзеге асырудың жолдары алуан түрлі және оны талдау, көп жағдайда, мұғалімнің шығармашылық шеберлігіне ізденісіне де байланысты.

Пәнаралық байланыс білім, білік және дағдының тұтас жүйесінің дұрыс қалыптасуына жағдай жасайды, әрі оқушылардың әр түрлі пәндерден алған білімін орынды қолдана білуіне көмектеседі. Сауат ашу мен тіл дамыту, айналамен таныстыру пәндері о бастан –ақ бір–бірімен пәнаралық байланыста жүргізіледі.

Оқу бағдарламаларында жеке пәндердің оқу материалы басқа кейбір пәндердің тақырыптарымен өте тығыз байланыста болып келеді. Бұл жағдайда сабақтың өң бойында пәнаралық байланысты жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Әрбір сабақ оқушыларды қоршап тұрған дүниені тану жолының бір көрінісі. Міне осы жолмен қазіргі кездегі ғылым, техника және мәдениет

негіздерімен қаруландырып мұғалім өз оқушыларын өмірге дайындайды. Бір жерде тоқырап тұрып қалу немесе аршындап алға басу сабақ кезінде оқушыларға білімнің тиянақты жинақталуына байланысты екені даусыз нәрсе.

Әр сабақта оқушылар өздерінің жұмысы барысында жаңа дағды мен скерлікке ие болады. Сондықтан мұғалімдер мектепте оқу – тәрбие үдерісін ұйымдастыруда пәнаралық байланысты жүзеге асыру мүмкіндіктерін көрсетуі қажет.

Оқу пәндерінде қарастырылған табиғат, қоғам, адамдардың өзара әрекеті жөніндегі негіздер оларды білім беру мазмұнының біртұтас жүйесінде біріктіреді. Осы арада пәнаралық байланыстың дүниеге көзқарыс қызметі өте маңызды.

Адам баласының ерте заманнан бастап күні бүгінге дейін қолы жеткен ғылыми табыстарының қорытынды нәтижелерімен танысады.

Сөйтіп, оқушылардың білімі молаяды, дүние танушылық қабілеті артады, ақыл-ойы парасаты дамиды, тәрбиеленеді.

Осының негізінде оқушылардың өз дәрежесіне сай адам қоғамы мен табиғат дүниесінің әр алуан сырларын біліп шығуын қамтамасыз етеді.

Сұрақтар мен тапсырмалар:

1. Қазақ тілін оқытудың қандай әдістері бар?
2. Қазақ тілі оқытудың мақсаты мен міндеттері нелерден тұрады.
3. Әдебиетті оқыту әдістемесінің қалыптасу тарихы жайлы не білсесіздер?
4. Әдебиетті оқытудың қандай әдіс-тәсілдері бар?

Ұсынылатын әдебиеттер:

1. Нұржанова Ж. Қазақ тілін тиімді оқыту жолдары. А., 2001.
2. Оразбаева Ф.Ш., Рахметова Р.С. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. А., 2005.
3. Бітібаева Қ. Әдебиетті оқыту әдістемесі. А., Рауан. 1997.
4. Жұмажанова Т. Әдебиетті оқыту әдістемесі. А., Санат, 2007.

2-ТАҚЫРЫП: ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІН ОҚЫТУДЫҢ ӨЗЕКТИ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Жоспар:

1. Әдебиет сабақтарында қолданылатын сабақ түрлері
2. Әдебиет сабақтарында қолданылатын әдіс-тәсілдер
3. Әдебиет сабақтарында көркем шығарманы оқу және талдау

Тірек ұғымдар: сөз өнері, көркем сөз, әдіс, көрнекілік әдісі, зерттеу әдісі, репродуктивті әдіс, көркем шығарманы талдау.

Әдебиет сабақтарында қолданылатын сабақ түрлері

Педагогикалық тұрғыдан ойлауды қалыптастыру үшін жоғары мектептегі оқыту процесінің дамуы мен мәнін, құрылымын, қисынын (логикасын) түсіну маңызды. Ол үшін оқыту процесінің негізгі құрылымдық бөліктерін бөліп алу қажет. Оқыту процесі - бұл мұғалім мен оқушылардың белгілі бір мақсатқа бағытталған өзара әрекеттестігінің барысында оқушыларға білім беру міндеттерін шешу. Оқыту процесінің құрылымдық компоненттері мыналар: Мақсат. Педагог Оқушы, білім алушы. Оқыту әдістері. Оқытуды ұйымдастыру түрі. Алған білімді өмірде қолдана білу, нәтижесін көру. Педагогикалық диагностика. Негізгі қайшылықтар - оқыту процесінің қозғаушы күші. Оқыту - екі жақты процесс - оқыту және оқу. Оқыту - қоғамдық қарым-қатынастың субъектісі ретінде адамды дайындау қажеттілігінен туындаған әлеуметтік негізделген процесс. Бұдан шығатын қорытынды - оқытудың әлеуметтік қызметі әлеуметтік талаптарға сәйкес тұлғаны қалыптастыру. Тұлғаны қалыптастырудың негізі, қайнар көзі - әлемдік мәдениет, адамзаттың ғасырлар бойы жинақтаған рухани және материалдық байлығы. Дидактикада И.Я.Лернердің тұжырымдамасы кеңінен қолдау тапқан: Білім Іс-әрекеттің әдістері. Шығармашылық тәжірибе Зерттелініп отырған объектіге, сонымен бірге өз-өзіне және басқа адамдарға деген эмоционалдық-құндылық қарым-қатынас, қоғамдық, ғылыми және кәсіби іс-әрекеттің себеп-салдары мен қажеттіліктері. Оқыту процесі - білімді, біліктілік пен дағдыны меңгеретін, тұлғаның дүниетанымын, күш-

қайратын, қабілеттерін тәрбиелеп дамытатын іс -әрекет барысы. Оқыту процесі - тұтас педагогикалық процестің бір бөлігі. Оқыту - мақсатты процесс. Оқытудың басты мақсаты, әдіс тәсілдері, мазмұны мен міндеттері қоғам талабынан туындап, ұдайы өсіп, жаңарып отырады. Оқыту - таным процесі. Оқыту - даму негізі. Оқыту - жоспарлы процесс. Оқыту - бұл күрделі процесс. Ол тұлғаға білім беру, тәрбиелеу және ақыл - ойы мен творчестволық қабілетін, демек біліктілігі мен дағдысын дамыту негізінде жүзеге асырылады. Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, оқыту процесі - бұл білім алушы тұлғаны дамыту үшін мақсат көздеген, педагогикалық тұрғыдан ұйымдастырылған, әлеуметтік жағынан қамтылған процесс. Оқыту процесін екі негізгі репродуктивті (шығаратын) және продуктивті (шығармашылық) вариантта жүргізген жағдайда білім мен іскерлік әдістерін меңгеруге болады. (В.И.Загвязинский). Кез-келген танымдық міндеттерді шешу өз табиғатында қарама-қайшылықты болып келеді. Осы қарама-қайшылықты шешу қызығушылық тудырады, белгілі бір іс-әрекетке жетелейді, белсенділік туғызады, міне, осылар оқыту процесінің қозғаушы күші болып табылады. Лекцияның негізгі дидактикалық мақсаты - студенттердің оқу материалын меңгеруіне қажетті бағыттаушы негізді қалыптастыру. Жақсы, дидактикалық мақсаттарға сай ұйымдастырған лекция лектордың аудиториямен шығармашылықтық тұрғыдан жасайтын қарым-қатынасы, оның танымдық эмоционалдық тұрғыдан тиімділігі жоғары болады. Егер студенттің ойлау қабілеті белсенді болса, онда жаңа материал оңай, әрі тез оқытады, сондықтан, лекцияда тыңдаушылардың белсенділігі мен ойлау қабілетін тудыру қажет. Лекцияға қойылатын талаптар: Лекция мен лекция оқудың адамгершіліктік, ізгіліктік (гуманистік) жағы; Ғылымилығы мен ақпараттылығы; (қазіргі кездегі ғылыми деңгейі) Дәлдігі мен дәлелділігі; Түсіндірудің эмоционалдық жағы; Тыңдаушылардың ойлау қабілетін белсендіру; Қойылған сұрақтарға жауап берудегі құрылымы мен қисығының нақты болуы; Басты ой-пікір мен ережелерді бөліп алу; Тірек

ұтымдарды бөліп алу, түсіндіру; Қорытындылау; Тілінің түсінікті және анық болуы; Басты, жаңа ұғымдар мен терминдерді түсіндіре білу; Мүмкіндігінше дидактикалық материалдар мен көрнекіліктерді (аудио, видео, интерактивті мультимедиалық құралдар т.с.с.) пайдалану; Аталған талаптар лекцияның сапасын бағалау критерийлерінің негізі болып табылады. Лекцияның құрылымы және оның сапалылығын бағалау Өзінің құрылымы жағынан лекциялар әртүрлі болып келеді. Оның құрылымы оқытылатын материалдардың мазмұны мен сипатына байланысты, бірақ, кез-келген лекцияға қолданылатын жалпы құрылым-дық форма болады. Ең алдымен лекцияның жоспарын хабарлап, яғни жоспармен таныстырып, сол жоспар бойынша жүйелі түрде сұрақтардың мазмұнын ашуды қатаң түрде сақтау қажет. Емтихан сұрақтарына кіретін негізгі, маңызды мәселелерге ерекше назар аударып, соларды жоспарға міндетті түрде енгізілуі шарт. Алдыңғы өтілген лекцияның мазмұнын еске түсіріп, оның жаңа материалмен байланысын, пәндегі және басқа ғылымдар жүйесіндегі орны мен қажеттілігін айтып өту керек. Тақырыпты ашу барысында индуктивті әдісті қолдануға болады: ғылыми қорытындыларға әкелетін мысалдар, фактілер; сол сияқты нақты мысалдар арқылы жалпы ережелерді түсіндіруде дедукция әдісін де қолдануға болады. Лекцияның соңында айтылған мәселелер бойынша қорытынды жасау лекцияның құндылығын арттырады. Жоғары мектептегі дәстүрлі лекциялар ақпараттық болып табылады. Лекциялар мазмұны, құрылымы, сипатына қарай әртүрлі болып келеді. Бірақ, жалпы басшылыққа алатын әдістемелік ереже, қағидалар ортақ болады. Лекцияның үш түрі болады: 1. Кіріспе. 2. Ағымдағы лекция. 3. Қорытынды, немесе шолу лекциясы. 1. Кіріспе лекция - мұнда пәннің мақсаты, ғылымдар жүйесінде алатын орны, сол мамандыққа қажеттілігі, яғни рөлі, мамандыққа қажет оқылатын басқа да пәндермен байланысы, сол пән ғылымының зерттеу пәні, әдіснамалық негізі, әдістер, мәселелер мен гипотезалар, даму перспективасы, іс-тәжірибесі, яғни практикамен байланысы, теориялық материалдар, даму

тарихы, студенттердің болашақ мамандығына байланысы, пәнге байланысты оқулық, оқу-әдістемелік құрал, ғылыми әдебиеттермен таныстыру сияқты мәселелер сөз болады. Бұдан басқа пәнді оқып, меңгерудің, жүйелі түрде әдебиет пен конспектілермен жұмыс жасаудың әдістерімен таныстырған жөн.

2. Ағымдағы лекция - оқу жоспары негізінде жасалған типтік бағдарламаға сәйкес жұмыс бағдарламасы бойынша жүргізіледі. 3. Қорытынды немесе шолу лекция - бұл қысқаша конспект түрінде берілмейтін, білімнің жоғары деңгейде жүйеленіп берілуі. Сонымен бірге ең қиын, күрделі емтихан сұрақтарының жауаптары қарастырылады. Жалпы лекцияны оқи отыра, лектор студенттердің қандай мәселелерді жазып алып жатқандығын байқап, соған бағдарланып отыруы керек. Конспект мұқият тыңдау, жазба жұмыстары кезінде жақсы есте сақтау, семинар, емтихандарға дайындалуда тірек материалдары ретінде көмек береді. Лектордың міндеті - студенттерге конспект жазу барысында ойлап, саналы түрде ұғыну, зерделеуді, тыңдай отырып, қысқаша жазып алулары үшін жағдай тудыруы керек. Ол үшін лектор студенттерге көмектесуі, яғни барлығына түсінікті ме, жоқ па, үлгеріп жатыр ма, міне, осындай мәселелерге назар аударуы қажет. Бұны ол аудиторияның реакциясынан байқай алады. Ол үшін лектор өзінің дауыс ырғағына, материалды қалай жеткізіл жатқандығына, тақтадағы жазбаларына, көрнекілікті қолдануына, дауыс темпіне, лекцияның регламентінің қалай сақталып жатқандығына үнемі бақылау жасап отыруы қажет. Студенттерді қысқаша лекция жазуға уйрету, жазбаларды рәсімдеу, қысқартылған сөздер, әртүрлі белгілерді дұрыс қоя білу, жазба жұмысы барысында әртүрлі қаламдарды қолдану сияқты іс-әрекеттерге дағдыландыру пайдалы. Лекция мазмұнының құрылымының нақтылығы, студенттердің ынта - ықыласын өзіне аудара білуі студенттердің белсенділігін, жұмысқа деген қабілеттілігін, педагогикалық қарым-қатынас орнатуға, еңбекке деген құлшынысты, пәнге деген қызығушылықты тудырады. Лекция сапалылығын бағалау Өзара сабаққа қатысу барысында қызметтестер оқытушының

лекцияны оқу сапасын бағалайды. Лекцияны бағалау критерилерінің негізгі түйіндері: оның мазмұны, әдісі, студенттер жұмысына жетекшілік, лекторлық дарын, лекцияның нәтижелілігі. 1. Лекцияның мазмұны: ғылымилығы - қазіргі кездегі ғылымның дамуына, жетістігіне сәйкестілігі; саяси бағыттылығы - дүниетанымдық идеяларды бөліп алу, жекелеу, әдіснамалық сұрақтарды ажырата біліп, оларды түсіндіру; ойлаудың белсенділігі - мәселелік сұрақтар қою және пәнаралық байланыстарды анықтау; Лекция мен оқулық арасындағы байланыс, яғни оқулықта жоқ материалдар беріле ме, әлде оқулық бойынша айтылып жатыр ма? Қиын сұрақтарды талдау, ерекше тоқталу, жекеленген материалдың бөлімдері бойышпа студенттерге өз бетінше тапсырма беру. Пәнішілік және пәнаралық байланыстар. 2. Оқытудың әдісі - лекцияның құрылымы, қисыны (логикасы), жоспары, әдебиеттер мен қосымша әдебиеттерді беру, жаңа терминдер, дәлелділігі мен дәйектілігі, негізгі ойлар мен қорытындылар, оларды ажырата білу, көрнекілік құралдар, жекеленген жазбалар, тірек конспектілерді қолдану. Қорытындылауда сұрақтарды қайталау, бақылау, тексеру сұрақтары, лекцияның соңында бүкіл лекция материалы бойынша қорытынды, тұжырым жасау. 3. Студенттер жұмысына басшылық - лекция, конспектілерді жазуды талап ету, сұрақ-сауал, дискуссия ұйымдастыру. Конспектілерді семинар сабағында, лекцияның соңында тексеріп отыру. Шешендік әдістер, риторикалық сұрақтар беру, әзіл-қалжыңды орында қолдану сияқты студенттердің ықыласын аудару, көңіл-күйлерінің көтеріңкі болуына кейбір әдістерді қолдану. 4. Лекторға қойылатын талаптар: пәнді жетік білуі, идеялық сенімділік, көңіл-күй, дауысырғағы, сөз құрамының дұрыстылығы мен нақтылығы, демалысы, сырт көрінісі, өзін-өзі аудиторияда ұстай білуі, аудиторияны "көре" және "сезе"? білуі, аудиториямен байланыста болуы. шешендік шеберлігі. 5. Лекцияның нәтижесі: ақпараттық құндылығы, тәрбиелік әсері, дидактикалық мақсатқа жетуі. Лекция оқу барысындағы лектордың міндеті: - студенттердің танымдық жұмыстарын тиімді

ўйымдастыру, яғни лекцияны тындау, қабылдауы, түсінуі сияқты танымдық процестердің белсенді жүруін байқау, қадағалау; материалды өңдеу; тұжырымдап, қорытынды жасау: Дұрыс әрі тиімді ұйымдастырған лекцияның тәрбиелік маңызы арта түседі, яғни, ойлау, еңбек әрекеті, пәнге деген ынта, ықылас және қызығушылық дамып, қалыптасады. Семинар және лабораториялық сабақтар. Семинар сабағының оқытудың формасы ретінде өзіне тән тарихы бар. Семинар латынның " *seminarium* " деген сөзінен шыққан. Семинар ертедегі грек, рим мектептерінде диспут, комментарий, қорытышды түрінде өтілген. XVII ғасырда бұл форма Батыс Еуропа елдерінде, ал ХГХ ғ.-дан бастап Ресей университеттерінде қолданылып келеді. Семинар сабақтары белгілі бір жеке ғалымның басшылығымен студенттердің теориялық курс пек ғылыми зерттеу жұмыстарының әдістерін меңгеруін сипаттайды. Семинар сабақтары жоғары мектеп алдындағы міндеттердің өзгеріп отыруына орай үнемі жетілдіріліп отырды. Қазіргі кездері семинар сабақтары, негізінен, жоғары мектепте гуманитарлық және техникалық пәндерді оқытуды ұйымдастырудың формасы болып табылады. Ол студенттерде ойлай білу мәдениетін дамытудың құралы болып саналады. Семинар сабақтары пәнді терең, жетік меңгеру мен ғылыми танымның әдіснамасын меңгеруге бағытталады. Студент семинар сабағына дайындалу барысында өз бетінше шығармашылықпен жұмыс істеп, дайындалады (талдау жасау, реферат-тар жазу, баяндамаларға дайындалу, т.с.с.) Семинар сабақтары - студенттердің шығармашылық іс-әрекетін дамытудың бірден-бір жолы. Семинар сабақтарында келесі мәселелерді шешу көзделеді (А.М.Матюшкиннің пікірі бойынша): Кәсіби шығармашылық тұрғыдан ойлауды дамыту; Танымдық мотивтер; Оқу жағдайларында кәсіби біліктілікпен білімді қолдану. Семинар сабақтарында оқытушы білімді тиянақтау, бекіту, бақылау жасау, педагогикалық қарым-қатынас сияқты жекеленген мәселелерді шешеді. Қазіргі заманауи ЖОО-да семинар сабақтарының кең тараған 3 типін ажыратуға болады: Ағымдағы семинар

Жекеленген семинар Арнайы семинар Ағымдағы семинар - бірінші курста жүргізіледі. Мақсаты - студенттерді өз бетінше жұмыстың ерекшелігімен, таныстыру, әдебиет-тер мен қайнар көздерімен таныстыра отырып, олармен жұмыс жасаудың әдістерін үйрету. Себебі, тәжірибеден белгілі болғандай, бірінші курс студенттері бірден бірнеше әдеби қайнар көздермен жұмыс жасай алмайды, қажетті материалды іріктеу, оған талдау жасау, тақырыпқа сәйкес материалдарды табу сияқты жұмыстар қиындық туғызады. Сондықтан әдеби қайнар көздермен жұмыс жасауды үйретуге, ғылыми мәселелерді шешуге шығармашылықпен қарау, семинар сабағына дұрыс дайындалу дағдыларын қалыптастыруға ерекше көңіл бөлу керек. Семинар сабағына дайындалудың келесі кезеңі - реферат дайындау, тақырыпты анықтау, оқи білу, талдау, талқыға салу. Күрделі оқу, тәрбие міндеттері 2-4 курстарда жүретін семинар сабақтарында, әсіресе, 4-5 курстардағы арнайы семинар сабақтарында студенттерде меңгершестін материалға деген зерттеушілік көзқарас қалыптасады. ЖОО-да көбінесе семинардың 3 типі жүргізіледі: Белгілі бір курсты терең меңгеру мақсатына көздейтін. Әдіснамалық жағьшан маңызды белгілі бір тақырыптын немесе курстың жекеленген тақырыптарын меңгеру. Ғылымның жекеленген бөлімдерін терең зерттеу мақсатындағы. Семинар сабақтары әңгіме, баяндама, пікірталас түрлерінде өтіледі. Арнайы семинар белгілі бір ғылым саласы бойынша жоғары курстарда өтіледі. Егер жүргізуші оқытушы тәжірибелі болса, онда ол студенттерді ұжымдық формада ойлай білу мен шығармашылықпен жұмыс жасауды, ситуацияларды құрастыру, оларды шеше білу, моделдеу, бағалау, өзара сын секілді іс-әрекеттерді қалыптастырады. Семинар сабақтарының маман даярлауда маңызы зор, себебі әртүрлі, күрделі міндеттерді шешуге мүмкіндік туғызады, студенттердің шығармашылықпен жұмыс істеу қабілетін дамытады. Семинар сабағында студенттер ғылыми ақпаратты меңгереді, ғылыми жұмыс-тарды жазу, өңдеу дағдысы мен іскерлігін дамытады, материалды ауызша немесе жазбаша түрде айтып, жазып беру

өнерін игереді. Семинар сабағының бірден-бір мақсаты: - лекцияда алған білімді терең ұғыну, мәселелерді шешу, проблемалық ситуациялар мен есептерді ойластыру, құрастыру, талдау, өз позицияларын айқындап, анықтау. Семинар сабағына дайындықтың бастауы - әдебиетпен жұмыс істеу, талқыланатын мәселелер мен сұрақтарға дайындалу. Семинар сабағы өзінің әдістемесімен, яғни әдістемесінің әр түрлі, көпқырлығымен ерекшеленеді. Семинардың жоспары, қарастырылатын сұрақтар алдын-ала белгілі болады, онымен студенттер алдына-ала танысады. Сол бойынша барлығы дайындалады. Келесі бір әдісі - белгілі бір тақырыптарға, белгілі бір студенттер арнайы дайындалады. Бұл жағдайда оқытушы студент баяндамасының өз бетінше шығармашылықпен, жауапкершілікпен жұмыс істеу деңгейін бағалайды. Қалған студенттер тек тыңдаушының ғана рөлін орындамау үшін, топтың белсенділігін (сабақ үстіндегі) арттыру үшін, оқытушы тақырыпқа байланысты, мүмкіндігінше, көптеген қосымша сұрақтар дайындауы керек. Семинарға дайындалу үшін оқытушы негізгі және қосымша әдебиеттердің тізімін береді. Семинар сабағын өткізгенде оқытудың дидактикалық қағидалары орындалуы тиіс. Атап айтқанда: Оқытудың тәрбиелігі, яғни болашақ мамандыққа деген қызығушылығын дамыту, арттыру өзін-өзі тәрбиелеу, кәсіби тұрғыдан тәрбиелеу; Оқытудың ғылымшығы - ғылымның соңғы жаңалықтары, жаңашыл мұғалімдер тәжірибесі оқытудың жаңа техноло-гайлары, педагогикалық инноватикалар, педагогикалық терминдер, студенттердің ғылыми көзқарасы мен педагогикалық тұрғыдан ойлай білу қабілеттерін қалыптастыру; Оқытудағы саналылық - қағидалар мен заңдылықтарды саналы түрде ұғыну, оларды іс-жүзінде пайдалана білу; Теорияның практикамен байланысы - теориялық материалдарды бекіту, байқаумен байланысы, т.б. қорытындылап, тұжырымдауды, нақты іскерліктерді қалыптастыру, т.б. Семинар сабақтарының сапалылығын анықтайтын критерийлер: мақсатқа бағыттылығы - теориялық материалды болашақ кәсіби іс-әрекетте,

материалды нақты іс жүзінде қолданумен байланыстыру; жоспарлау - басты мәселелерді бөліп алу; ұйымдастыру - пікірталас, пікіралысуды қолдау, студенттердің жауаптарына талдау жасау; семинарды жүргізу стилі - белсенді; оқытушының студенттермен қарым-қатынасы, талап қоя отырып, құрметтей білу немесе бейтараптық; студенттердің оқытушыға қарым-қатынасы - сыйластық, өзара сын; топты басқару - оқытушының топта өзін-өзі еркін ұстауы, сенімділік, әділдік немесе керісінше көп ескертулер жасауы, дауысын көтеру, топта тек бірнеше студентпен ғана жұмыс істеуі, т.б. Оқытушының қорытындысы - кәсіби шеберлікпен, сенімділікпен немесе керісінше; Студенттердің жазба жұмыстарын үнемі, жүйелі түрде жүргізу немесе керісінше. Кептеген жағдайларда семинар сабақтарында іскерлік ойындар, тренингтер ұйымдастырылады (мамандыққа байланысты). Лабораториялық жұмыстар Лабораториялық жұмыстар - оқу-зерттеу іс-әрекеттері барысында студенттерге теориялық әдіснамалық білім мен оны нақты іс жүзінде қолдануға қажетті іскерлік, дағдылар жүйесінің интеграциясын сипаттайды. "Лаборатория" латынның - "Labor" еңбек, жұмыс, қиындық деген мағынаны білдіретін сөзінен шыққан. Лабораториялық жұмыстар оқу жұмысының ерекділігіне байланысты, сондықтан әрбір нақты жағдайда жекеленген әдістемелік нұсқаулар қажет. Топтың біріккен іс-әрекеті - ең тиімді формалардың бірі. Оның нәтижелілігі оқытушының ұйымдастырушылық шеберлігіне байланысты, яғни студенттерді өз бетінше жұмыс жасауға, мәселені зерттеуші ретінде шешуде оларды ойластыру, ойлай білу іс-әрекеттерін белсендіру мақсатында бағыттаумен анықталады. Кез-келген практикалық жұмыстың маңызды жағы жаттығу болып табылады, яғни негізінен есептерді шешу, графикалық жұмыстар, ғылымның негізгі ұғымдарын нақтылау.

Әдебиет сабақтарында қолданылатын әдіс-тәсілдер

Көрнекілік әдісі- берілген білімнің мазмұны көрнекілікті тілеп тұрғанда уақыт үнемдеуге, әсіресе оқушы психологиясына әсер ету мақсатында өте тиімді болады. Сондай-ақ оқушы сабаққа қызықтыру, ынталандыру мәселесінде де маңызы зор.

Зерттеу әдісі- берілетін білімнің ғылымилығын арттыру қосымша материалдармен байыту, оқушыларды іздендіру, өз бетімен проблема шештіру мәселелерінде тиімді. Оқушылардың өздігінен ойлануы мен іскерлігін өз беттерінше уақытында жасау дағдыларын жетілдіруде өте пайдалы. Бұл әдіс негізінен, семинар, конференция, сабақтарда баяндама, реферат жаздыруға ыңғайлы. Бұл әдістегі негізгі мақсат- оқу материалының бұрынғы сабақтарда қамтылмаған жаңа қырларын, тың астарын ашу. Бұл әдіс ұстаздың шәкерттерге зерттеу тұрғысындағы проблемалық тапсырмалар беруі арқылы орындалады.

Шығармашылық әдісі- шәкірттердің оқырмандық қабілетін тәрбиелеу мақсатында көркем шығарманы оқып-үйренудің алғашқы кезеңінде де, қолданылуы мүмкін. Мұнда төмендегідей әдістемелік тәсілдер қолданылады:

- Мұғалімнің мәнерлеп оқуы.
- Көркемсөзөнерлерінің мәнерлеп оқуы.
- Артистердің орындауындағы жеке сахналық көріністер.
- Оқушыны мәнерлеп оқуға үйрету.
- Көркем мәтінді ұстаздың коментарий түсінік бере оқуы.
- Әңгіме жүргізу.
- Шығармашылық тапсырма беру.
- Жаттау.
- Жоспар құру.
- Эпизодтарға тақырып қою.
- Мәтінге жақын баяндау.
- Көркем баяндау.
- Сценарий құру.

-Иллюстрация жасау.

-Пікір жазу(кітап,кино, спектакль, радио, телеқойылым, хабарларға)

- Шығарма жазу.

Эвристикалық әдіс- мұнда да негізгі оқу материалы-көркем шығарма. Оны талдау арқылы көркем-эстетикалық, рухани, адамгершілік, қоғамдық-философиялық мәселелердің мәнін ашу көзделді. Бұл әдіс кәбіне эвристикалық әңгіме түрінде жүргізіледі. Мұны кейде эвристикалық әңгімеден соң ұстаздың сұрау тапсырмалары бойынша шәкірттердің өздері орындауы да мүмкін. Бұл әдіс мынадай әдістемелік тәсілдер арқылы іске асырылады:

-Логикалық сұрақтар жүйесі(көркем шығарманы талдау,теориялық т.б мәселелер бойынша)

-Тапсырмалар жүйесі.Шығарма мәтіні бойынша ауызшпа, жазбаша жоспарлау, баяндау, теориялық т.б мәселелер бойынша.

-Мұғалімнің өзінің немесе мұғалім ұсынысымен шәкірттердің проблема қоюы, пікірталас ұйымдастыру.

Репродуктивті әдіс- бұл әдісте оқытушы белгілі бір оқу материалын проблема қоя отырып баяндайды, әрі оған өзі жауап береді, тақырыптың мәнін түсіндіреді. Содан соң шәкірттерден дәл осы ізбен қайталап, басқа оқу материялын түсіндіруді талап етеді. Бұл репродукция яғни қайталау, көшірме жасау әдісі болып есептеледі.

Репродуктивті әдісте қолданылатын тәсілдер:

-Әңгіме(жазушыылардың өмірі мен шығармашылығы жөнінде оқытушы әңгімесі)

-Шолу лекция(оқу құралдары, техникалық көрнекі құралдарды пайдалана отырып)

-Тапсырма беру(оқулық, оқу құралдары бойынша)

-Сұрақтарға жауап беру(оқу материялын арқау ете отырып)

Әдебиет сабақтарында көркем шығарманы оқу және талдау

Әдебиет – сөз өнері. Барлық сөзді тізе берсең әңгіме, жыр шықпайды. Адам жүрегі тербетіп, ақыл таразылап, тіл кестелеп айтқан сөз орнында тұрса ғана әдебиет деген өнер пайда болады. Ғылыми тұжырымда әдебиет «адамтану құралы», ал әдебиет пәні «адам тәрбиелеу құралы», - делінген. Өйткені, **Ғылыми педагогикалық ұстаным бойынша** әдебиет пәні философиялық, педагогикалық, негізінен ұлттық ізгілікті, психологиялық, тұғырламалық мәдени – рухани көзқарастарға құрылса құндылықтарға құрылған. Ұлттық таным, ұлттық рухани гуманистік сананы (адамгершілікке сананы қалыптастырса негіздеу) қалыптастырады. Бірлесе отырып: қазақ тілінің қолдану аясын кеңейту, қазақ тілінің қатысымдық, эстетикалық және этикалық қызметін меңгеруін қамтамасыз ету, оқыту үрдісі арқылы ауызша және жазбаша сөйлеу тілін дамыту, қазақ әдебиеті шығармаларын аудармасыз қазақ тілінде оқу, түсіну, баяндап айту деңгейіне жету, Қазақстандық патриотизм идеяларын болашақ қоғам иелерінің санасына дарыту. Орыс мектептеріндегі «Қазақ әдебиеті» пәнін оқыту – айрықша көңіл бөлуді қажет ететіндігі еліміздің ертеңгі болашағына деген үлкен міндеттен туындап отырғаны бәрімізге мәлім. Оқушыларға әдебиеттің күдіретін, оның адам баласы жаратылғаннан бері бірге жасасып келе жатқандығын, мәңгілік жаңарып, жасарып отыратын үрдіс екенін айтып, түсіндіре отырып, сол әдебиетті жасаушылар, ақын – жазушылар туралы, олардың көркем шығармалары жайында айтуымыз керек. «Көркем шығарма - әдебиеттің құндылығы.

Көркем шығарманы оқыту – оқушының сөз қадірін түсінерлік ойлау әрекетін дамыту, рухани дүниесін байыту, эстетикалық талғамын жетілдіру, адамгершілік қасиетін қалыптастыру.» - деген болатын әдебиет зерттеуші – ғалым, белгілі жазушы, ұлағатты ұстаз Қажым Жұмалиев. Оқушы әдебиет сабағында көркем шығарманы қабылдау керек. Бұл – оңай үрдіс емес. Қабылдау деген сіз бере салғанды ол ала қоятын зат емес. Ол – оқушының өзінің жан қалауымен, жүрек сезімімен, рухани әрекетімен жүзеге

асатын дүние. Қандай жақсы көркем шығарма болмасын оқушы қабылдау үшін әрекет жасамаса, автордың жай күйзелісін, шалқар шабытын бойынан өткізіп, көркем суретті көз алдына елестетіп, келтіре алмаса бәрі бос сөз. Оқушыдағы осы сезімді ояту – мұғалімнің қолында, яғни, оқушыға әдеби білім беру, әдеби, эстетикалық, адамгершілік қасиеттерін дамыту үшін мұғалім әдебиетті оқыту барысында әдіс – тәсілдерді орнымен қолдану қажет.

Әдебиет сабағындағы ең басты жұмыстардың біріне оқушылардың көркем шығарманы қабылдауы, одан әсер алуы, көркем туындыны бүкіл бітім – болмысымен түсіне білулері жатады. Яғни мұғалім осы мақсатпен ізденуі керек, осы мақсатта оны жүзеге асырудың ең тиімді деген әдіс – тәсілдерін сұрыптай отырып пайдалануы керек. Оқушының көркем шығарманы қабылдау белсенділігін, әсерлі сезімін дамытудың жолдарын қарастыруы керек.

Оқушылардың рухани дүниесін байыта отырып эстетикалық, интеллектуалдық, көркемдік, сезімдік, адамгершілік, азаматтық тәрбие беру; оқырмандық тұрақты ынта – ықыласты, биік талғамды қалыптастыру; әдеби мұраны және онда бейнеленген құбылысты эстетикалық қабылдауына қажетті білім және біліктілікпен қаруландыру; логикалық ойын, ауызекі және жазбаша тіл мәдениетін қалыптастыру. Бір сөзбен айтқанда, жеке тұлғаны дамыту, қалыптастыру болып табылады.

- көркем шығарманы оқуға деген қызығушылығын, ынтазарлығын ояту, жоғары эстетикалық талғам мен қажеттілікті қалыптастыру;
- сөз өнерінің ерекшеліктерін түсініп, тануға, ой көзімен зерделеуге негіз болатын білім, білік, икем – дағдылар қалыптастыру;
- ойын сауатты ауызша (жазбаша) айта да, жаза да білу, байланыстырып сөйлеудегі тіл мәдениетін қалыптастыру және дамыту, өзіндік ой – пікірін дәйекті, жүйелі айта білуге баулу.

Әдебиет - өнер, әдебиет - ұлттық қазына, асыл мұра. Әдебиет – ұлттық танымның қайнар көзі, сондықтан көркем шығармадан алынған үзінділерді **оқулыққа ендірудетөмендегідей қағидалар басшылыққа** алынған:

-
- Шығарманың жанрлық, композициялық тұтастығы.
  - Оның ұлттық қазына екендігі.
  - Мәтіндердің сәйкестігі мен сабақтастығы.
  - Әдебиетті сөз өнері ретінде

Оқушы тілін дамыту негізінде оқырмандық біліктілікті қалыптастыру Оқушылардың тілдік қатынасын коммуникативтік түрде дамыту. Ой, ойлану, ойлату барлық пәндерге де керек. Ойсыз өмір сүру мүмкін емес. Бірақ бұл жердегі ерекше бір еске алатын мәселе - өзіндік пікірде жатыр. Көркем туындыны оқытудың ең бастысы, сол көркем туынды туралы оқушы пікірі, ойына ерекше көңіл бөлген жөн. Бұл пәннің басқа пәндерді оқытудан өзгешілігі де, күрделілігі де осында. Басқа пәндерге карағанда әр түрлі.

Мектепте әдебиетті оқытудың мән-маңызы көркем туындыны оқыту, талдау, оқырмандық пікір қалыптастырумен ашылмақ. Көркем туындыны оқу бар да, талдау бар. Талдау оқусыз жүзеге аспайды. Оқу баланың өз еңбегімен жүзеге ас, талдау мұғалім, оның ұйымдастыруы, жобалауы, тиімді жағын ойластыруы арқылы жүзеге асады. Көркем мәтінді оқушы қалай оқып, қабылдайды, қандай ой туады, өз көзқарасын қалай жеткізеді – бұл оқушы мен мұғалімнің бірлескен еңбегінің жемісі болмақ.

Қазіргі әдістемеде талдау жасаудың 4 түрі:

Образ бойынша;

Тақырыптық;

Тўтас;

Автор ізімен.

ұсынылып жүр. Қандай талдау түрі болса да, не мақсат көзделеді? Бұл сұраққа әдіскер Қ.Бітібаеваның сөзін негізгі ала жауапберсек

1. Оқушының туындыны қабылдауы, әсері, эмоциясын тану,

2.Эстетикалық талғамын қалыптастыруға сеп болу,

3. Таным қабілеті, ойлау белсенділігі мен дербестігін ұштау,

4. Ең бастысы – көркем туынды бойынша талдау жасау, пікір айту жолдарын меңгерту /тақырыбы, авторлық идея, образдар жүйесі, сюжеттік-композициялық ерекшелігі, көркемдік-эстетикалық жағын т.б. кешенді түрде қарастыру/.

Көркем туындыны оқытып, сауатты талдауға қол жеткізу үшін автордың мақсат-мұратын, ойын білдіретін әрбір деталь, көркемдік тәсілді дәл танып, жазушы шеберлігін оқушыға дұрыс таныта білу керек. Оқушының танымдық-шығармашылық қабілетін, ойлау белсенділігін дамытатын, өз жоба-жорамалын ұсыну, салыстыру негізінде дұрыс шешім табуға жетелейтін әдістің бірі – проблемалық талдау. Ол көркем туынды негізіндегі проблеманы дәл танып, ізденіске, әдеби айтыс-тартысқа жетелейтін сұрақтар әзірлеуді қажет етеді. Сұрақ авторлық идея, проблема, кейіпкер іс-әрекеті т.б. негізінде туындайды.

Тарихи және көркем шындықты негізге ала талдау.

Мұнда мұғалім тарих рең ғана болатынын, жазушы кейіпкер бейнесін жасауда өмір шындығын қалай пайдаланғанын назарда ұстауы керек. Ш.Құдайбердіұлы мен М.Абайұлының «Еңлік-Кебек» дастандарын, кейін М.Әуезовтың «Еңлік-Кебек» пьесасын оқытуда мұғалім үш туындының арқауы – махаббат трагедиясына үш суретке де замана сипаты, ел ішіндегі әлеуметтік жағдайға сәйкес қарағанына мән береді. Оқушыны мына сұрақтар төңірегінде іздендіруге болады:

1. Трагедиялық оқиғаның тууына қандай қоғамдық, әлеуметтік жағдайлар себеп болды?

2. Неге Шәкәрім «Ақтабан шұбырынды» оқиғасын өз сөзіне астар етіп алған?

3. Ғашықтар трагедиясына кім, не кінәлі? Бұған өзің қалай қарайсың?

Осыған орай оқушы ой-толғанысының үзiгi:

«Шәкәрім ғашықтар қазасын бір ру, топ, жеке адамның мойнына қоймайды. Қатiгездiк көптiң тарвапынан жасалған, сондықтан кiнә жеке адамда емес, тұтас қоғамда. Кеңгiрбай би де жастарға ара түсе алмай, заман мен жағдайға бас иген».

«Ақтабан шұбырындыны сөзіне астар етудегі мақсаты – трагедияға себеп болған қоғамдық, әлеуметтік жағдайларды анықтау, оқиғаның өмірлік мәнін көрсету. Шынында, қараңғылық пен ескі салт-сана дәуірлеп тұрған заманда ғашықтар тағдырының қайғылы аяқталуы қисынды деп ойлаймын» т.б.

Осылайша оқыту-талдаудың ұтымды жағы мынада:

1. Ақиқатқа жету, проблеманы шешу үшін ізденеді, зерттейді.

2. Оқығанды ой жүгіртіп, зерделеп қабылдауына негіз болады.

3. Оқушы мәтінге жүгініп, өз ойы, болжамын, көзқарасын айтуға машықтанады.

4. Оқытудың жалғаспалық, жүйелілік принципі тоғыса келіп, оқушыға терең білім беру жүзеге асады.

Сұрақтар мен тапсырмалар:

1. Әдебиетті оқытуда қандай сабақ түрлері қолданған жөн?

2. Әдебиет сабақтарында қолданылатын әдістер жайла не білесіздер?

3. Шығармашылық әдіс дегеніміз не?

4. Көркем шығарманы талдаудың қандай жолдары бар?

5. Белгілі бір көркем шығарманы алып, талдау жүргізің?

Ұсынылатын әдебиеттер:

1. Ахмедов К. Әдебиеттануға кіріспе. – Қ.: Рауан, 1998.

2. Қабдолов З. Сөз өнері. – А.: Санат, 2002.

3. Жумажанова Т. Әдебиетті оқыту әдістемесі. – А.: Билим, 2009.
4. Бітібаева Қ. Әдебиетті оқыту әдістемесі. – А.: Рауан, 2007.

3-ТАҚЫРЫП: БЛУМ таксономиясы қазақ тілі және әдебиет сабақтарында

Жоспар:

1. БЛУМ таксономиясы туралы түсінік
2. Бенджамин Блум таксономиясы бойынша сұрақтар мен тапсырмалар үлгісінің мазмұны

Тірек ұғымдар: Блум таксономиясы, таксономия, оқыту әдістемесі, таным мен ойлау, синтез.

Қазіргі таңдағы еліміздегі білім беру жүйесінің ең басты міндеті – білім берудің ұлттық моделіне өту арқылы жас ұрпақтың білім деңгейін халықаралық дәрежеге жеткізу. Мұғалімдер алдында оқыту мен тәрбиелеудің жаңа технологияларын қолдана отырып, жеке тұлғаның дамуына жағдай туғызу қажеттілігі тұр. Жаңа технология әрбір мұғалімнен жаңа ізденісті, шығармашылықпен ойлауды талап етеді. Соның бірі, әр сабақта оқушылардың оқу жетістіктерін, шығармашылық қабілеттерін арттыруда блум таксономиясын қолдану тиімді деп ойлаймын.

Бенджамин Блум – америкалық оқыту әдістемесінің психологі, блум таксономиясының авторы. Пенсильванияда Ленсфорд қаласында туылған, 1935 жылы Чикаго университетінде докторлық деңгейін қорғады. «Блум таксономиясы» атты кітабында өз теориясын дамытқан.

Таксономия - белгілі бір критериялар мен ұстанымдар бойынша объектіні жүйелеу, топтастыру немесе жіктеуді айтады.

Блум таксономиясы бойынша ұйымдастыру оқушылардың дайын ақпаратты қабылдауынан гөрі, ондағы қойылған мәселені зерттеуіне, талдауына және салыстыруына, ой толғауына және бағалауына қолдау ететінін айта кеткен жөн. Блум таксономиясы адамның ақыл-ой қабілеттерінің құрылымы танымдық үдерісінің ең қарапайымынан бастап

күрделіге біртіндеп өту барысында белсенді әрекетке жетелейтін 6 деңгейге сәйкес тапсырмаларды құруды қажет етеді.

1. Білу Таным мен ойлау деңгейі – төмен деңгей. Бұл категория мәліметтерді қайталау немесе тану арқылы есте қалай сақталғанын тексеруге бағытталады, мағлұмат пен деректерді еске түсіреді

2. Түсіну Таным мен ойлау деңгейі – орта деңгей. Оқу материалын түсінгендіктің ретінде келесідей әрекеттерді атқаруды атауға болады:

Трансляция-оқу материалын бір тілден екінші тілге ауыстыру (мысалы: математикалық формуланы сөзбен айтып беру; сөзбен келтірілген мәліметті кесте, схемамен көрсету);

Интерпретация – оқу материалын өз сөзімен түсіндіру, қысқаша баяндау;

Жорамалдау – оқу материалдары бойынша әңгіменің әрі қарай не туралы болатындығын, оның салдары мен нәтижелерін болжау айту.

3. Қолдану Таным мен ойлау деңгейі – орта деңгей.

Бұл категория оқу материалын нақты жағдайда және мүлдем жаңа ситуацияда қолдануды мегзейді. Ережелерді, әдістерді, ұғымдарды, қағидаларды, теорияларды практикалық тұрғыдан қолдану кіреді. Оқу нәтижелері түсіну деңгейіне қарағанда материалды тереңірек игеруді талап етеді.

4. Талдау Таным мен ойлау деңгейі - жоғары деңгей.

Оқу материалының құрылымы анық көрінуі үшін оны құрамдас бөліктерге бөлу:

- бүтіннің бөлшектерін ажырату;

- оқу материалының мазмұнын сезінумен қатар оның ішкі құрылысын қалайша құрылатындығын көрсетеді.

5. Синтез (жинақтау, жүйелеу) Таным мен ойлау деңгейі - жоғары деңгей.

Оқу материалының элементтерінен жаңашыл сипаттан бүтінді құрастыру. Жаңа нәтиже ретінде оқу материалдарын мүлдем өзгеше реттейтін

хабарлама (баяндама) жұмыс жоспары, схемаларды атауға болады. Мұндай оқу нәтижелері жаңа мазмұн мен жаңа құрылымдарды жасап шығаратын шығармашылық әрекеттерді қолдануды талап етеді.

6. Бағалау Таным мен ойлау деңгейі-жоғары деңгей. Оқу материалының маңызын анықтау, ол туралы өзіндік пікір келтіру, ойын білдіру. Бұл деңгей алдыңғы категориялардың оқу нәтижелеріне қол жеткізуді мегзейді.

**Блум таксономиясы бойынша категориялар
мазмұны, сұрақтар мен тапсырмаларүлгісі**

I. Білу.

Таным мен ойлау деңгейі – төмен деңгей.

Бұл категория мәліметтерді қайталау немесе тану арқылы есте қалай сақталғанын тексеруге бағытталады, мағлұмат пен деректерді еске түсіреді.

Білім алушы:

Қолданылған терминдерді біледі (есте сақтайды және қайталайды);

Нақты фактілерді біледі;

Жұмыстың орындалу ретін біледі,

Негізгі ұғымдарды біледі;

Ережелерді, қағидаларды біледі.

Тапсырмалар түрі:

Не? Қашан? Қандай? Қайда? Формуласын жазу, атап көрсету, жабық тест тапсырмалары; қалдырып кеткен белгілерді қою; жатқа айту; анықтамалар мен атауларды қайталау, олардың қолдану тәртібін айту.

II. Түсіну.

Таным мен ойлау деңгейі – орта деңгей.

Оқу материалын түсінгендіктің ретінде келесідей әрекеттерді атқаруды атауға болады:

Трансляция – оқу материалын бір «тілден» екінші «тілге» ауыстыру мысалы, математикалық формуланы сөзбен айтып беру; сөзбен келтірілген

мәліметті кесте, схемамен көрсету, т.б.);

Интерпретация – оқу материалын «өз сөзімен» түсіндіру, қысқаша баяндау;

Жорамалдау – оқу материалдары бойынша әңгіменің әрі қарай не туралы

болатындығын, оның салдары мен нәтижелерін болжау.

Білім алушы:

Фактілерді, ережелерді, қағидаларды түсінеді;

Сөзбен келтірілген материалды, схемалар, графиктер, диаграммаларды түрлендіреді;

Сөзбен келтірілген материалды математикалық ұғымдарға өзгертеді;

Берілген ақпарат бойынша болашақта туындалуы ықтимал салдарын сипаттайды.

Тапсырмалар түрі:

Қалай? Неліктен? Сөйлемді аяқтаңыз; сөйлемді өзгертіңіз; өзара байланысын түсіндіріңіз; айырмашылығын көрсетіңіз; өз сөзіңізбен айтыңыз;

графикті, суретті түсіндіріп беріңіз.

III. Қолдану.

Таным мен ойлау деңгейі – орта деңгей.

Бұл категория оқу материалын нақты жағдайда және мүлдем жаңа ситуацияда қолдануды меңзейді. Мұнда ережелерді, әдістерді, ұғымдарды, заңдарды, қағидаларды, теорияларды, практикалық тұрғыдан қолдану кіреді. Оқу нәтижелері түсіне деңгейіне қарағанда материалды тереңірек игеруді талап етеді.

Білім алушы:

Ұғымдар мен қағидаларды жаңа жағдайларда қолданады;

Заңдар мен теорияларды практикалық тұрғыдан нақты ситуацияларда қолданады;

Әдіс немесе жұмыс ретін дұрыс қолданатындығын көрсетеді.

Тапсырмалар түрі:

Жасап көр; таблица, график жаса; қолдану мақсатын түсіндір; есепті бірнеше тәсілмен шеш, берілген гипотезаны тексер.

IV. Талдау.

Таным мен ойлау деңгейі – жоғарғы деңгей.

Оқу материалының құрылымы анық көрінуі үшін оны құрамдас бөліктерге бөлу: бүтіннің бөліктерін ажырату; бүтіннің бөліктерінің арасындағы өзара байланыстарды анықтау, бүтіннің қалайша ұйымдастырылғандығын сезіну. Бұл категория оқу материалының мазмұнын сезінумен қатар оның ішкі құрылысын қалайша құралатындығын меңзейді.

Білім алушы:

Жасырын (көзге көрінбейтін) жәйттерді ашады;

Ойдың өрбуінен қателер мен олқылықтарды айқындайды,

Фактілер мен олардың салдарының арасын ажыратады;

Ұсынылған фактілердің маңыздылығын айқындайды.

Тапсырмалар түрі:

Құрылымы қандай? Салдары неде? Топтастырыңыз; салыстырыңыз; себебін талдаңыз.

V. Жинақтау.

Таным мен ойлау деңгейі – жоғарғы деңгей.

Оқу материалының элементтерінен жаңашыл сипаттан бүтінді (нәтижені) құрастыру. Жаңа нәтиже ретінде оқу материалдарын мүлдем өзгеше реттейтін хабарлама (баяндама, сөз), жұмыс жоспары, схемаларды атауға болады. Мұндай оқу нәтижелері жаңа мазмұн мен жаңа құрылымдарды жасап шығаратын шығармашылық әрекеттерді қолдануды талап етеді.

Білім алушы:

Шығармашылық тұрғыдан кішігірім шығарма (эссе) жазады;

Тәжірибе жасаудың өзіндік жоспарын ұсынады;
Қандай да болмасын проблеманы шешу үшін өз білімдерін шығармашылықпен қолданады.

Тапсырмалар түрі:

Өз шешіміңізді табыңыз, алгоритм құрастырыңыз, баламасын табыңыз, бөліктерден құраңыз, жүйелестіріңіз, зерттеңіз.

VI. Бағалау.

Таным мен ойлау деңгейі – жоғарғы деңгей.

Оқу материалының маңызын анықтау, ол туралы өзіндік пікір келтіру, ойын

білдіру. Бұл деңгей алдыңғы категориялардың оқу нәтижелелеріне қол жеткізуді меңзейді.

Білім алушы:

Оқу материалы құрылымының логикасын жазбаша түрде бағалайды;

Ішкі немесе сыртқы критерийлерге сүйеніп, оқу материалының маңыздылығын айқындатады;

Жасалған шешімдер мен қорытындылардың берілген фактілерге сәйкестігін анықтайды.

Бенджамин Блум таксономиясы бойынша сұрақтар мен тапсырмалар үлгісінің мазмұны.

Білу түрінің мазмұны:

Мәліметтерді қайталау немесе тану арқылы есте қалай сақталғанын тексеруге бағытталады, мағлұмат пен деректерді еске түсіреді:

жабық тест тапсырмалары;

қалдырып кеткен белгілерді қою;

жатқа айту;

анықтамалар мен атауларды қайталау, олардың қолдану тәртібін айту.

Түсіну түрінің мазмұны:

мәліметтерді басқа таныс жүйеге ауыстыру, оларды түрлендіру;

есте сақталған мағлұматты басқаларға жеткізу жолдарын айқындау.

ұқсастықтарды анықтау;

айырмашылық жасау мен салыстыру, нәтижені суреттеу.

«Түсіну» ұғымын төрт топқа бөлуге болады:

Түсіндірме (интерпретация) - негізгі идеяларды және олардың өзара байланыстарын анықтау:

”Қалай? Неліктен?” сұрақтарына жауап іздену;

”Салыстырыңыздар”,

”Айырмашылығын көрсетіңіздер” тапсырмаларын орындау.

1. Аударма (трансформация) - мағынасын сақтай отырып, идеяларды таныс жүйеге, формаға ауыстыру: формуланы сөзбен айтып беру; графикті оқып беру; суретті түсіндіру; мәліметті өз сөзімен мазмұндау.

3. Мысалдар - мәліметті, ойды дұрыс түсінгендікті көрсетеді.

4. Анықтамалар:

атау немесе түсініктің мағынасын өз сөзімен жеткізу;

таныс және түсінікті сөздермен анықтамаларды тұжырымдау (анықтамалар жаттанды немесе оқулықта келтірілгендерді қайталамауы керек).

Қолдану түрінің мазмұны:

1. Белгілі бір проблеманы шешу үшін мәліметті қолдану немесе іске асыру;

2. Білім алушы мұғалімнің көмегінсіз таныс емес проблеманы өзінше шешуі керек;

3. Ұстаз тек шешімге емес, шешу процесінің құралуына да назар салуы керек, өйткені шешу жолы шешімнің өзінен де маңызды болуы мүмкін.

Талдау (анализ) түрінің мазмұны:

Зерттеу нысанының құрылымын анықтау мақсатымен оны құрамдас бөліктерге жіктеу;

Білім алушы әртүрлі бөліктердің қалайша жұмыс істейтіндігін және нәтижеге қалай жеткізетіндігін анықтайды, түсіндіреді.

Түсінуден талдау мәліметті терең өңдеумен, игерумен ерекшеленеді.

Талдаудың түрлері:

1. Негізін тану;
2. Астарлы мағынаны ажырату;
3. Қозғаушы күшті (мотивацияны) анықтау.

1. Негізін тану – құрамдас бөліктерге жіктеу (мәліметтің негізгі түсініктері арасындағы қатынастарды көрсету үшін оқушылар/ студенттер оның шеңберінен шығуы керек), айтылған ойды дамыту.

2. Астарлы мағынаны ажырату – екі тұжырымның қатынасын көрсетуді талап етеді (тура көрсетілмеген шешімдер, ассоциациялар, себеп-салдар келтірілуі мүмкін).

3. Мотивация – себептерді айқындау. Оқушы /студент тура және жасырын (астарлы) мағына мен әрекеттерді танып, өз ойларын дәлелдер арқылы қорғауы керек.

Синтез түрінің мазмұны:

жаңа мазмұн тудыру мақсатымен элементтерді шығармашылықпен біріктіру;

болжау, шарттылық, мүмкіндік ұғымдарын қолданып, өз тәжірибесі негізінде жаңа модель (құрылым) құрастыру.

Жұмыс және нәтиже түрлері:

шығармашылық жанрлар.

жоспар құрастыру немесе тәжірибе қою, өткізу.

абстрактылы ұғымдармен негізделетін нәтижелер.

Бағалау түрінің мазмұны:

Даулы және пікірталас туғызатын мәселелер бойынша шешім қабылдап, оны дәлелдейді;

Білім алушылар өз ойларын, идеяларын, пайымдауларын мазмұндап, оларды негіздейді;

Білім алушылар өз позицияларын нақтылық, логикалық жүйелілік, дәйектілікке негіздеуі қажет.

Оқушыларға (үйренушілерге) берілетін тапсырмалар мазмұны

Білу:

Анықтау, қайталау, белгілеу, санап шығу, еске түсіру, атау, назар аудару, жаттау.

Түсіну:

Аудару, сөзбен қайта құрастыру, сипаттау, анықтау, түсіндіру, жеткізу, ерекшелігін анықтау, өз орнына қою, әңгімелеп беру, мәлімдеп беру, салыстыру, айырмашылығын көрсету, ұқсастықтарын келтіру, графикті оқып беру, суретті түсіндіру, өз сөзімен айту, анықтаманы тұжырымдау

Жинақтау (синтез):

Құрастыру, жоспарлау, ұсыну, жасау, сөзбен құрастыру, құрастыру/ретімен қою, жинақтау, шығармашылықпен орындау, ұйымдастыру, дайындау, жасап беру.

Бағалау:

Тиянақтау, салмақтау, бағалау, рейтингілеу, салыстыру, қайта қарастыру, рет-ретімен қою, сұрыптау, таңдау, өлшеу, жазу, жақтап не жоққа шығаратын дәлелдер келтіру.

Таным мен ойлау деңгейі бойынша:

білу шкаласын «төменгі» деп бағаланады;

түсіну мен қолдану шкаласын «орта» деп бағалаймыз;

Талдау (анализ), синтез және бағалау шкалаларын «жоғарғы» деп бағаланады.

Оқушыларға (үйренушілерге) қойылатын сұрақтар (мысалдар):

Білу :

Тұрлаулы және тұрлаусыз сөйлем мүшелерін ата?

Бастауыш және баяндауыштың сұрақтары қандай?

Сапалық сан есімнің жасалу жолдарын ата?

Құрмалас сөйлем дегеніміз не?

Түсіну:

1. Түсіндірме:

Абай шығармашылындағы қара сөздердің өлеңдерінен айырмашылық қандай?

Шәкәрімнің «Еңлік - Кебек» поэмасының ерекшелігі?

2. Аударма:

Түсінгеніңізді өз сөзіңізбен айтып беріңіз;

Зерттеуіңізді кесте жүзінде көрсетіп, қысқаша мазмұндап беріңіз;

Шығарманың сюжетін өз сөзіңізбен әңгімелеп беріңіз.

3. Мысалдар:

Тақырып (анықтама) бойынша мысал келтіріңіздер.

4. Анықтамалар:

8 сынып оқушысына түсінікті болатындай етіп проблеманың анықтамасын беріңіз;

Осы атауды өз сөзіңізбен түсіндіріп беріңіз.

Қолдану:

Білім алушыларға метафора мен теңеу туралы түсінік бар (Білім), олардың айырмашылығы да белгілі (Түсіну), енді олар Шәкәрімнің “Еңлік – Кебек ” поэмасындағы метафора мен теңеу қандай бейнелерді құрастыратындығын айтып беруі керек.

“Қалай қолдануға болады? Жасап көр. Не білгің келеді? Кесте , график жаса” тапсырмаларына сәйкес.

Талдау (анализ):

1. Негізін тану:

Поэманың бөлімдерінің өзара айырмашылықтарын келтіріңіз;

теореманың екі бөлігін салыстырыңыз.

2. Астарлы мағына:

Зейнетақы реформасының мәні қандай?

“Ер туған жеріне, ит тойған жеріне” деген мақалды қалай түсінесіз?

3. Мотивация:

Құндылық дегенді қалай түсінесің?

Сен үшін не құнды?

Синтез:

1. Шығармашылық жанрлар - эссе, шығарма, өлең, шешендік (ораторлық) сөз, сценарий, компьютерлік бағдарлама жазу.
2. Мәлімет бойынша барлық білімді тиянақтап, оны бір жүйеге келтіріп, жоспар немесе кесте құру (Тәжірибені жоспарлап, нәтижесін бақылау).
3. Ғылыми гипотеза (болжау) құрастырып, ұсыну.

Бағалау:

«Сіздің ойыңызша бұл дұрыс /бұрыс, маңызды ма/ емес пе, жақтайсыз ба/ қарсысыз ба?» деген пікірталас, полемика мен дау-дамай туғызатын сұрақтар арқылы жүзеге асырылады.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәндер бойынша тапсырма түрлері**I. Білу.**

1. Зат есімге анықтама беріңіз.
2. Әрекет мәні әңгіменің қай жерінде айқындалады?
3. Тіршілік иелерін қандай екі категорияға жіктеуге болады?
4. $(9-177)/21+8$ өрнегінің мәнін табыңыз.
5. Өзбестан Республикасы парламентінің негізгі палаталарын атаңыз.

II. Түсіну.

1. Мәтін бойынша сөйлемдерді толықтырып жаз.
  1. Сөз өнеріне ...
  2. Бір нәрсе турасындағы ...
  3. Шығарма дегеніміз – ...
  4. Сөз шығару ...

2.Түсіну:

Сурет бойынша пікір алмасыңдар. Өз ойларыңды дәлелді пікірмен қорғандар.

Д. Қасымов. «Күлтегін».

3.Қолдану:

Сұрақтарға жауап жаз.

1. Түркі халықтарының әлемге танымал ойшылдары туралы не білесің?
2. Ұлы ойшылдардың қандай еңбектерін білесің?
3. Тарих қойнауындағы құпия деректер қызықтыра ма?
4. Тарих қойнауындағы деректер еліңнің ертеңі жайлы сыр шерте ме?

4. Жүйелеу (Талдау):

Өз қалаңдағы немесе ауылыңдағы мәдени ескерткіштер туралы шағын мәтін құрастыр және мәтіннің орфографиялық нормаға сай жазылғанын дәлелде.

5.Жинақтау (синтез):

- 1.Құндылықтарды қалай бөлуге болады?
- 2.Мәдениетті неліктен «құндылық» дейді?
- 3.Рухани құндылықтар туралы не білесің?
4. Материалдық құндылықтар деп нені айтамыз?

6.Салыстырмалы бағалау:

Сабақтан алған әсеріңді қорытындылап, кестені толтыру.

- 1.Поэманың екі басты кейіпкерін салыстырыңыз.
2. Құндылықтар мәселесі басқа қай пәнде қарастырылады?
3. Көне түркі жазба ескерткіштері неше топқа бөлінеді?
4. Енисей, Талас, Орхон ескерткіштері қай жерден табылған?

Сұрақтар мен тапсырмалар:

1. Блум таксономиясы туралы не білесіз?
2. Блум таксономиясы неше басқышта амалға асырылады?
3. Блум таксономиясының артықшылығы мен кемшіліктері неде?
4. Блум таксономиясы негізінде тапсырма үлгісін жасаңыз?

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қисымова А.Қ., Нұрланов Е.Б. Біртұтас педагогикалық процесте сабақтың технологиялық картасын құрудың үлгісі. // Әлеуметтік жаңғырту жағдайында білім беру жүйесін жетілдіру. Халықаралық ғылыми практикалық конференциясының материалдар жинағы.(Астана, 6-7 желтоқсан, 2013). Б.341-346
2. Мирсеитова С. «Оқыту ізденіс ретінде және ізденіс оқыту ретінде» Қарағанды, 2011.

4-тақырып: Қазақ тілі пәнінен PISA тапсырмалары

Жоспар:

1. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту
2. Қазақ тілі сабақтарында PISA тапсырмалары үлгісі

Тірек ұғым: функционалдық сауаттылық, PISA, оқу бағдарламасы, субъект, рефлексия, жағдаят.

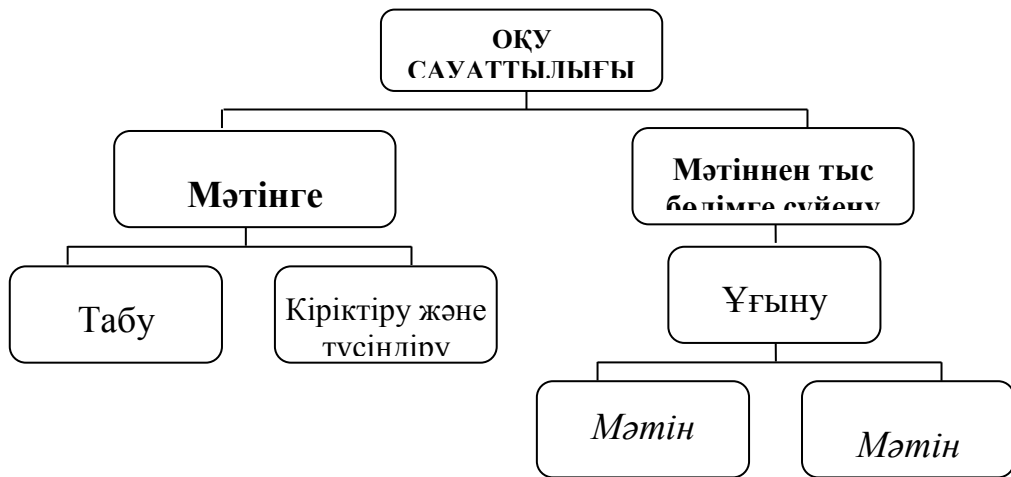
Қазіргі әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы субъект, ал ол субъектінің алған білімінің түпкі нәтижесі құзіреттіліктер болып белгіленуі білім беру жүйесінде «функционалдық сауаттылықты» қалыптастыру мәселесін негізге алудың өзектілігін арттырып отыр. Осыған орай алған білімдері негізінде әрекет етуге қабілеттілік пен даярлықты білдіретін қалыптасқан құзыреттіліктерді анықтауда халықаралық зерттеу тапсырмаларының маңызы зор.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда оқу бағдарламасындағы әрбір пәннің рөлі зор. Соның ішінде қазақ тілі мен әдебиетінің алатын орны ерекше. Осы ретте, оқушыға халықтың қоғамдық өмірін, арман-мүддесін танытуда, оларға идеялық-саяси, рухани-адамгершілік, этикалық-эстетикалық т.б. тәрбие беруде, дүниеге көзқарасын, мінезін, жалпы мәдениетін қалыптастыруда көркем әдебиетті қуатты

құралдардың бірі ретінде пайдалану – әдебиет пәнінің басты мақсаты болып есептелсе, тіліміздің өзіндік қалыптасқан нормаларын, жалпы айтқанда грамматикасын үйрету – қазақ тілінің басты міндеті болып танылады.

Оқу сауаттылығына білім алушының жазба жұмыстарды түсінуі және оларға рефлексия жасауы, өзінің мақсаттарына жету жолында олардың мазмұнын пайдалана алуы, білімінің дамуы және қоғамдағы өмірге белсене қатысу мүмкіндігі жатады. Оқығанын өмірлік мақсаттарға қолдана алу түсінігі мен қабілеті бағаланады.

PISA тесті оқу сауаттылығы бағытында алдыңғы қатардағы халықаралық сарапшылар қажет деп таныған мектеп түлегінің алған білімін сәтті жүзеге асыруы және шынайы өмірде қолдана алу құзыреттіліктерін белгіледі. Оқу сауаттылығын бағалау үшін білім алушыларға берілген мәтіндегі материалдарды салыстыру, автордың ойын аңғару, жауапқа дайындалу барысында нақты дәлелдемелер табу ұсынылады. Мәтін, жағдаят және сұрақ – оқу сауаттылығын бағалаудың 3 негізгі өлшемі. Оқуға арналған материалдар әртүрлі форматта көрсетілген, атап айтқанда, көркем әдебиет және ғылыми танымал мәтіндер, ресми құжаттар, қоғамдық маңызды жағдайлар туралы мәлімет, кестелер, графиктер, диаграммалар мен карталар форматында. Осылайша «білім алушылардың функционалдық оқу сауаттылығы» бағытында зерттеу әдістемесі тек қана оқуды емес, сонымен қатар адамның мәтінмен қатынасының жеке аспектілерін қарастырады. Бәрінен бұрын, жеке хаттарды оқуды енгізетін өз мақсаттары үшін оқу, көркем әдебиетке қызығушылық пен әртүрлі ақпараттық мәтіндер мен нұсқауларды есепке алады. Мәтіндерінің шынайылығы (өмірдегі мысалдар) PISA тестерінің ерекшелігі болып табылады. Зерттеудің осы бағыты бойынша тест сұрақтары ретінде көркем мәтіндер қолданылады.

1-сурет – PISA / функционалдық оқу сауаттылығы

Мәтін №1

«ЕМ»

Демалыс күндерінің бірі. Барлығымыз серуенге шықтық. Тап-таза ауаны жұтып, құстардың түрлі-түрлі сайраған үндерін естіп, көңіліміз көтеріңкі. Балалар әр нәрсені сұрап, соларға жауап беріп келе жатқан болатыңбыз. Маржан қарағайда шор болып қатып қалған хош иісті шайырдан опырып алып иіскеп тұр. "Әке мына шайырды қарағайға кім жақты?" — дейді. "Балам, бұл шайыр ағаштың өзінен шыққан ғой. Демалуға келген, табиғатқа жаны ашымайтындардың кеселінен болған жара ма, кім білсін. Қалың шөптің арасында жоғалтып алатын болған соң, біреу ағашқа пышақ шанышқан. Пышақты суырып алғаннан кейін, әлгі жараланған жерден хош иісті шайыр ағып, жараны бітеп, емдеген. Қарағым, ағаш екең, ағаш та өзін-өзі емдейді. Сендер еш уақытта мұндай іс істемейдер, - деді әкесі.

Сұрақ 1: Ем

Әкесінің: «Қарағым, ағаш екеш, ағаш та өзін-өзі емдейді. Сендер еш уақытта мұндай іс істемендер», - деген сөзді айтуының мәнісі неде?

Сұрақ 2: Ем

Бүгінде заман талабына сай пышақсыз ота жасауға бола ма?

Сұрақ 3: Ем

Ретімен жазып сәйкестендір

1	Есептік сан есім		Екінің бірі ән айтады
2	Реттік сан есім		Бес – алтыдан бөлінді
3	Жинақтық сан есім		Бесеуі жолға шықты
4	Болжалдық сан есім		Бір сағат өтті
5	Топтау сан есім		Жетпістей адам келді
6	Бөлшектік сан есім		Екінші үйде тұрады

Дауысты дыбыстар

Сұрақ: Неліктен дауысты дыбыстар /түсіндір/

1 тілдің қатысына қарай жуан және жіңішке болып бөлінеді?

2 жақтың қатысына қарай ашық және қысаң болып бөлінеді?

3 еріннің қатысына қарай еріндік және езулік болып бөлінеді?

Мәтін №2

Дегелеңдегі жарылыс

- Айтуар! Айтуар! Ананы қара! Дегелең жақтан саңырауқұлақ шықты. Қара! Қарасаңшы! Саңырауқұлақтың үлкені-ай! Қып-қызыл от...Жалын...Күннен де жарық...Қара, қара деймін! Күн көрінбей қалды. О-охо-хо! Қызыл күн...Қызыл күн шықты...- деп Қажымұрат жартасқа жабыса айғайлайды.

Бірақ мен жартас қуысына кіріп, қорыққаннан көзімді тарс жұмып, жер бауырлап жата бердім. Тұла бойым дірілдеп, менімен бірге бүйірімдегі қара жер де солқылдады. Маңайды дүріл басып, бетті жалын жалап, төңіректі жай отындай сәуле шарпыды. Шілде айының аптабынан да ыстық, күшті дауыл тұрды.

Сол жылы күзде үздік оқитын Қажымұрат мектепке келмеді. Соқыр болып қалған оны әке-шешесі Алматыда емдетуге көшіп кетіпті.

- Қара жер қандай күйге енді?
  - A) Жылады
  - B) Солқылдады
  - C) Қайғырды
  - D) Еңіреді

Дұрыс жауабы: B)Солқылдады

- Жартас қуысына тығылған баланың аты кім?
  - A) Қажымұрат
  - B) Айтуған
  - C) Алпамыс
  - D) Айтуар

Дұрыс жауабы: D)Айтуар

- Төңіректі қандай сәуле шарпыды?

р\с	Мәтін	Иә	Жоқ
1	Қажымұрат өзінің соқыр болып		

Өкінішке орай, біз әлі тұмауға қарсы шара қолдануды үйренген жоқпыз. Бірақ, интерферон, ремантадин, ликопид, амиксин, арбидол, афлутон дәрілерінің өте пайдалы екенін білдік. Бұл дәрілердің бәрінің вирусқа қарсы емдік қасиеттері бар. Тұмаудан қорғанудың бірден-бір жолы- егу. Ресейдің «Гриппол», француздың «Ваксигрипп» компаниялары тұмауға қарсы 11 түрлі дәрі-дәрмек ұсынды.

- Тұмау қай кезде қозады?
  - A) Жаз айында
  - B) Ауа райының суық кезінде
  - C) Жаздың қапырық кезінде
  - D) Жауын- шашынды күндері
 Дұрыс жауабы: B) Ауа райының суық кезінде

- Бетпердені күніне неше рет ауыстыру керек?

_____

Дұрыс жауабы: 8

- Тұмау кезінде қабынатын ағзаларды атаңыз:

_____

Дұрыс жауабы: Өкпенің қабынуы, отит, гайморит, жүрек аурулары

р\с	Мәтін	Иә	Жоқ
1	Тұмаудың алғашқы белгілері пайда болғанда дәрігер шақырту керек пе?		
2	Бөлмені күніне 2 рет таза ауамен желдету жеткілікті ме?		
3	Тұмау кезінде сұйықтықты ішуді шектеу қажет пе?		

- Тұмауға қарсы екпені алу тиімді ме, тиімсіз бе?

_____

- Жұқпалы тұмаудың жыл сайын жаңа түрлері пайда болуда. Сонда адамзаттың тұмауға қарсы күресі өз нәтижесін бермеді ме?

_____

Әлемде жалғыз-ақ вексиллология (вексиллом –ту деген латын сөзінен шыққан, вексиллология –ту туралы ғылым) институты бар. 1973 жылы Лондонда вексиллологтердің бесінші конгресі өткізіліп, оған 14 елден 57 делегат қатысты. Конгрестің төрағасы болып вексиллология институтының директоры американдық Уитни Смит сайланды. Смит конгресте өзі басқарған институттың нәтижелі жұмыс істеп жатқанын зор интуиазммен хабарлап, оған мысал ретінде Оңтүстік Американың Гайана мемлекеті институт жасаған ту суретінің жобасын қабылдағанын айтты. Мемлекеттік тулар мәселесіндегі қиындықтарды шешу үшін вексиллологтер тәуелсіздік алған жаңа мемлекеттердің туларын жасау бір жерден басқарылғанын дұрыс деп есептейді. Мысалы, Индонезияның туы Монаконьң және Польшаның туларына ұқсас болып кеткен.

Конгреске қатысушылар «Барлық мемлекеттердің туларынан жаугершілік рухты білдіретін рәміздер алынып, бейбіт еңбек рәміздері бейнеленсін» деген үндеу жарияланады.

«Табиғат гажайыптары» кітабынан.

Келесі сұрақтарға жауап беру үшін, жоғарыда келтірілген «Тулардың да тарихы бар» мәтінін пайдаланыңдар.

Сұрақ 1: «Тулардың да тарихы бар»

Егер мәтінге сенетін болсақ «Барлық мемлекеттердің туларынан жаугершілік рухты білдіретін рәміздер алынып, бейбіт еңбек рәміздері бейнеленсін» деген үндеу жарияланған. Үндеуді жариялауға 14 елдің делегаттарының қатысуына не себеп болды деп ойлайсыңдар?

.....
.....
.....
.....
.....

Біздің Мемлекеттік Ту халықаралық сарапшылар тарапынан жақсы баға алған. Бонн қаласындағы Дүниежүзілік вексилология ғылыми-зерттеу институтының директоры Р. Климеш мырзаның 1992 жылы жазған хатында біздің Мемлекеттік Туға жоғары баға берген көрінеді. Осындай жақсы лебіздер АҚШ, Германия, Ресей елдерінің тутанушылар тарапынан да айтылған.

«Алтын бесік» журналы

Келесі сұрақтарға жауап беру үшін жоғарыда келтірілген мәтінді пайдаланыңдар.

Сұрақ 2: «Тулардың да тарихы бар»

Вексилология –ту туралы ғылым. Қалай ойлайсың, вексикология институты қазір жұмысын жандандырып жатыр ма? Жауаптарыңызды растайтын мысалдар келтіріңіз.

.....
.....
.....
.....
.....

Әр халықтың, әр ұлттың жанына жақын, айрықша қастерлейтін өз баяуы, өз түсі де болады. Осыған орай ұлттық бояу деген ұғым кең тараған. Оның терең танымдық мәні, қолдану үрдісі және әріден бастау алатын төл тарихы болады. Алғашқы геральдистердің бірі Ансельм жасаған кесте бойынша, ол-адалдықтың, кіршіксіз тазалық пен бейкүнә пәктіктің нышаны, әрі осы рендес ту көтерген елдің саясатына ерекше сенім көрсетуге болады деген ойға жетелейді.

«Қазақстан рәміздері» кітабы

Келесі сұрақтарға жауап беру үшін жоғарыда келтірілген мәтінді пайдаланыңдар.

Сұрақ 3: «Тулардың да тарихы бар»

Бұл мақалада не айтылды?

- A. Вексиология институты
  - B. Рәміздердің тарихы
  - C. Мемлекеттік туға жоғары баға беріді
  - D. Ұлттық бояу
  - E. Тутанушылар
4. Есімдіктің мағыналық түрлерін жазыңыз.

Тапсырмаларды орындауға арналған ұсыныстар:

1-тапсырма

1. Мәтінді оқыңыз.

2. оқушы ойы

2-тапсырма.

Мысалдар келтіру

3-тапсырма

1. Дұрысын табу

Жауаптары:

1 Жауап: Үндеуге 14 елдің делегаттарының қатысуына мемлекеттік тулар мәселесіндегі қиындықтарды шешу. Тәуелсіздік алған жаңа мемлекеттердің туларынан бейбіт өмірдің нышаны айқын сезілуін және бір үлгіде жасалынып кетпеуін, бір жерден басқарылуын дұрыс деп есептейді.

2 Жауап: Вексилология институты 1973 жылдан бері өз жұмысын жалғастырып жатыр.

---

3 D. Ұлттық бояу

4 Жіктеу, Сілтеу, Сұрау, Өздік, Жалпылау, Белгісіздік, Болымсыздық.

Бағалау кестесі.

Ең жоғары балл – 6

Әлем тілдерінің алуан түрлілігі

Адам қанша тілде сөйлейді?

Картаға қарап, кейбір бағалаулар бойынша біздің планетамызда 6800 – ге жуық тілдер бар екені туралы ойланып көріңдер. Барлықтілдердің тоқсан

алты пайызында жер халқының 4% ғана сөйлейді. Әлемдегі сөйлеу тілдерінің нақты санын іс жүзінде анықтау мүмкін емес.

Бұл тілдерде қай жерде сөйлейді?

Этнологке сәйкес, Азияда шамамен 2200, Африкада -2060, Австралия мен Мұхит өңірінде – 1300 тілде сөйлейді, Солтүстік және Оңтүстік Америкада -1000 және Еуропада -230 тіл қолданылып жүр.

Әлем тілдерінің қолданылуы диаграммада көрсетілген.

Қолданылатын тілдердің ең көбі қай елдерде?

Әлемде белгілі тілдердің жартысын небәрі сегіз елдің халқы пайдаланады.

Ел	Тілдер саны	Халық (миллион)
Папуа Жаңа Гвинея	832	6,3
Индонезия	731	231,6
Нигерия	515	148
Үндістан	400	1169
Мексика	295	106,5
Камерун	286	18,5
Австралия	268	21,1
Бразилия	234	187,2

Неліктен тілдердің нақты санын анықтау қиын?

Біріншіден, көптеген тілдер жөнінде біз өте аз білеміз. Әлемнің көптеген бөліктерінде тілді зерттеу аяқталған жоқ. Кейбір тілдерді табу (ашу) әлі алда. Көптеген тілдер жеткілікті зерттелген жоқ. Бұл Азияның, Африканың, Австралияның, сондай – ақ Солтүстік және Оңтүстік Американың да көптеген тілдеріне қатысты.

Екіншіден, ұлттық болмыс пен өзара түсінісу нышандары үйлеспеуі мүмкін. Кейбір жағдайларда саяси нышандар лингвистикалық мәселелерден басым болып жатады. Мысалы, швед, дат және норвег тілдері өзара түсінісуге қиыншылық туғызбайды, дегенмен әр түрлі елдерде осы тілдерде сөйлейтін болғандықтан олардың үшеуі де өз алдына жеке тілдер болып

саналады. Басқа жағынан алғанда, қытай тіліндегі көптеген диалектілер өзара түсініспейді, бірақ бір елде сөйленетіндіктен және бір жазу жүйесін қолданатындықтан, бір тілдің нұсқалары деп саналады.

Бір тілде қанша адам сөйлейтінін анықтау неге қиын?

Белгілі бір тілде сөйлейтін халық санын бағалаулардың едәуір айырмашылықтары болуы мүмкін. Кейбір зерттеулер тек ана тілінде ғана сөйлейтіндерді есепке алады. Басқалары ана тілінде де, қарым – қатынас жасайтын тілде де сөйлейтіндерді қосады. «Этнолог» бүкіл әлемде ағылшын тілін қолданудың мынандай статистикасын келтіреді: бірінші тіл ретінде – 508 миллион адам қолданады.

Сұрақ 1: Әлем тілдері

Қай өңірде тілдер бәрінен аз?

- A. Солтүстік және Оңтүстік Америка
- B. Африкада
- C. Еуропа
- D. Азия
- E. Австралия және Мұхит өңірі

Сұрақ 2: Әлем тілдері

«Барлық тілдердің тоқсан алты пайызындағы жер халқының 4% - ы ғана сөйлейді» (1-ші азат жол)

Бұл нені білдіреді?

- A. адамдардың көпшілігі тек бір тілде сөйлейді.
- B. Кейбір адамдар көп тілдерде сөйлейді.
- C. Көптеген әлем тілдерінде адамдар өте аз сөйлейді.
- D. Кейбір әлем тілдері қолданыстан шыққан.

Сұрақ 3: Әлем тілдері миллион адам, ал бірінші және екінші тіл ретінде -Оқырман бірінші беттің соңындағы кестеге, содан кейінгі екінші беттегі мәтіннің бірінші азат жолына қарап, былай деді: «Мақаланың бұл екі бөлігі бір – біріне қарама қайшы».

Ол не туралы айтты?

.....

.....

.....

.....

Сұрақ 4: Әлем тілдері

Мақаланың екінші бетінде тілдердің нақты санын анықтау қиындығының бірнеше себебі аталады.

Төменде осы қиындықтың мүмкін екі себебі келтірілген.

Бұл мүмкін себептердің әрқайсысы мақалаға енгізілді ме? Жауап беру үшін «Ия» немесе «жоқ» сөздерінің бірін айналдыра сызыңыз.

Мүмкін себеп	Бұл себеп мақалаға енгізілді ме?
Адамдардың «тіл» деп нені санау керек екені жөнінде пікірлері қайшы.	Ия/Жоқ
Кейбір тілдер тек ауызша түрде ғана бар, олардың жазуы жоқ.	Ия/Жоқ

Мен «алмасу оқушысы» бола аламын ба?

Мен де алмасу оқушысы бола аламын ба? Бұл ой мені қорқытады, бірақ, сонымен бірге өте қызығарлық. Егер мүлде қорықпасаңыз, бұл танданарлық болар еді. Ең бастысы – сіз мұны қалайтыныңыз және сіздің күтуіңіздің толық орындалуы.

Үміткерден не талап етіледі? Оқушылар алмасумен шұғылданатын әр түрлі ұйымдардың талаптарының айырмашылығы аз ғана, бірақ олардың барлығы үміткердің жасына, бітірген сынып санына, үлгеріміне және жеке басының қасиеттеріне нақты талаптар қояды. Әдетте жас шамасы 15 – тен 18- ге дейін. Оқушы негізгі мектепті (9 сынып) немесе 10 сыныпты бітіруі талап етіледі.

Оқушылар алмасу жұмысының алғашқы жылдарымен салыстырғанда, қазіргі кезде, үлгерім шешуші фактор емес. Көптеген жағдайларда, «орташа үлгерім» жеткілікті болады. Үлгерімнің біршама төмен деңгейінің есесі әңгіме өткізу кезінде оқушының жақсы әсер қалдыруымен қайтарылуы мүмкін. Көп жағдайларда мектептен немесе мұғалімнен мінездеме қажет

болады. Бұдан басқа, өтінішіңізге сіздің мектептегі бағаларыңыз бар көшірмені қосу керек.

Тілді білу жиі жазба жұмыс (тест) арқылы және өте сирек ауызша экзамен арқылы бағаланады. Сірә, үміткердің шет тілінде жүгіртіп сөйлей білу талап етілмеуі тиіс, өйткені тіл біліктілігі мен дағдысын дамыту оның шетелге оқуға баруға әзірлену себептерінің ішінде бірінші орында тұр. Әңгімелескенде үміткерлер күнделікті өмірдегі қатынаста ең болмағанда өздерінің пікірі мен қалауын қарапайым сөздермен білдіру және қысқаша, жеңіл – желпі сөйлесе алуы ескеріледі.

Жақсы денсаулық міндетті шарт. Бірақ сізге өз еліңізде мектепке баруға ештеңе кедергі жасамаса, онда сіздің алмасу оқушысы болмайтыныңыздың себебі де жоқ. Кейбір созылмалы аурулар, мысалы, қатты аллергия, сіз бірге тұратын, лайықты отбасын іздеу уақытын көбейтуі мүмкін. Бірақ бұл сізді тоқтатпауы тиіс.

Барлық ұйымдар оқушының жеке басының қасиеттеріне ерекше көңіл аударады. Әсіресе, ісі мен әрекеттеріндегі сенімділік, жақсы әдеттер, көңілді мінез, қарым – қатынас жасай білу, бейімделе алу, ұжымда жұмыс істеу білу, кемелдену, оқуға ынтығу және ой өрісінің кең болуы маңызды деп есептеледі. Бұл қасиеттердің барлығы үміткермен жеке әңгімелесу барысында және мұғалім немесе мектеп әкімшілігі берген мінездеменің негізінде бағаланады.

Сұрақ 1: Мен «Алмасу оқушымы бола аламын ба?»

Бұл мақаланың басты ойы неде?

А. Оқушылар алмасатын жеке бағдарламаны жарнамалау

В. Алмасу бағдарламаларға қатысу қандай мүмкіндіктер беретінін түсіндіру.

С. Алмасу бағдарламасының мақсаттарын атап шығу.

Д. Алмасу бағдарламасына қатысу талаптарын сипаттау.

Сұрақ 2: Мақалада не жазылғаны туралы айтуға болады (оның мазмұны туралы)

Мақала қалай жазылғаны туралы айтуға болады (оның стилі туралы)

Мақаланың авторы келешекте алмасуға қатыса алатын оқушылардың назарын аудару үшін. Оны осындай мәнерде жазуға тырысты.

Қалай ойлайсындар, бұл оның қолынан келді ме? Жауаптарыңызды растайтын мысал келтіріңіз.

.....
.....
.....
.....

Сұрақ 3. Мақаладағы мәліметті пайдаланып, неліктен сізер таңдаған талап алмасу агенттігі үшін сонша маңызды екенін түсіндіріңіз.

.....
.....
.....
.....
.....

Сұрақтар мен тапсырмалар:

1. PISA халқаралық бағалау жүйесі?
2. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын асыруда PISA тест тапсырмаларының орны?
3. Қазақ тілі сабақтарында оқушылардың ойлау қабілетін дамытуда PISA тапсырмаларының ерекшеліктері неде?
4. Қазақ тілі сабақтарында PISA тест тапсырмаларын істеп шығу?

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. PISA- Халықаралық зерттеуі. Әдістемелік құрал – Астана, ҰББСБО, 2012, 114 бет.
2. Мирсеитова С. «Оқыту ізденіс ретінде және ізденіс оқыту ретінде» Қарағанды, 2011.

III. ПРАКТИКАЛЫҚ ЖАТТЫҒУЛАР МАЗМҰНЫ

1-практикалық жаттығу: Заманауи оқыту әдістері және педагогикалық технологиялар. Оқытудың дәстүрлі болмаған қалыптары.

1-тапсырма: Проблеманың қойылуы.

1-топ: Қазақ тілін оқытуда қолданылатын әдістердің ерекшеліктерін айқындау. Төмендегі кестені үйреніп, толтырыңыз.

2-топ. Дәстүрлі және инновациялық оқыту технологияларының ерекшеліктері жайлы мәліметтер береді.

Негізгі сиппатамалары	Білім берудің дәстүрлі үлгісі	Білім берудің инновациялық үлгісі
-	-	-

3-топ. Төмендегі кесте бойынша инновациялық технологияларға сипаттама жасайды.

	Технологияның аты, авторы, әдебиеттер.	Мақсаты.	Ерекшеліктері.	
			Тұжырымның	Мазмұны мен әдістерінің
	<p>Ынтымақтастық педагогикасы. Әдебиеттер: Берулаева М.Н. “Общепедагогический подход к гуманизации образования” Педагогика №5. 1994 Селевко Г.К.Тихомирова Н.К. “Педагогика сотрудничества”. Методические рекомендации. ч. I,II. Ярославль, 1988-89.</p>	<p>-талап ету педагогикасына қарым-қатынас педагогикасына өту; -балаға ізгілік тұрғысынан қарау; -оқыту мен тәрбиенің бірлігі.</p>	<p>-мұғалім-оқушы, оқушы-мұғалім, оқушы-оқушы. Оқушы да субъект, мұғалім де субъект. -Екеуінің бірлік одақта қызмет істеуі, бір-бірін басымдық көрсетпеуі. -Жалпы мектеп ұжымының арасында өзара ынтымақ болуы.</p>	<p>-балаға жеке ізгілік қарым-қатынас; -дидактикалық белсендіруші және дамыту-шы кешені; -тәрбиелеу тұжырымда-сы; -қоршаған ортаны педагогикаландыру.</p>

Бақылау сұрақтары:

- 1.Интерактив әдістер дегеніміз не?
- 2.Интерактив әдістердің тиімділігі неде?
3. Қазақ тілі мен әдебиет сабақтарында қандай иентеактив әдістерді колдану ерекшеліктері.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қабдықайыров Қ. Инновациялық технологияларды диагностикалау. – А., 2004.
- 2.Жүнісбек Ә. Жаңа технология негізі – сапалы білім. – // Қазақстан мектебі, № 4, 2008.
- 3.Нағымжанова Қ. Инновациялық технологияның құрылымы. – А.: Өркен, 2007.
- 4.Көшімбетова С. Инновациялық технологияны білім сапасын көтеруде пайдалану мүмкіндіктері. – А.: Білім, 2008.

2-практикалық жаттығу: Қазақ тілі сабақтарында тіл дамыту жұмыстары.

Проблеманың қойылуы

Тыңдаушыларға топпен бірге орындайтын негізгі тапсырмалар мен сұрақтар:

Сипаттама беріңдер:

1. Түсіндірмелі талдаулар. Бұған мына талдаулар жатады: 1) лексикалық талдау әдісі; 2) фонетикалық талдау әдісі; 3) морфологиялық талдау әдісі; 4) синтаксистік талдау, әдісі.

2. Анықтауыштық талдаулар: 1) орфографиялық талдау әдісі; 2) пунктуациялық талдау әдісі; 3) орфоэпиялық талдау әдісі; 4) стилистикалық талдау әдісі.

☑ Мәлімет келтіріңдер:

1. Методика тарихында талдау әдісін ғылыми дәрежеге көтерген педагог - Константин Дмитриевич Ушинский.

2. Талдау әдісте білім меңгерту, лекция, практикалық дағдыны қалып тастыру, практикум, семинар, сынақ, лабораториялық тексеру сабақтарында қолданылуы.

☑ Мысалдармен дәлелдеңдер:

1. Талдау әдістеріні материалы - дидактикалық материалдар. Олар екі топқа жіктеледі: 1) теориялық материалдар: тақырыпты термині, анықтамасы, ережелері, өзіндік ерекшеліктер 2) практикалық материалдар: сөздер, сөйлемдер, мәтіндер (фразалар, мақал-мәтелдер, нақыл сөздер). (қ. бет). Бір бүтін ұғымның, заттын, бойындағы әр мәтін элементтердің реляциясы мен бірлігін құрылым деп атайды.

☑ Үлгі көрсетіңдер:

•Фонетикалық, лексикалық, морфоогиялық және синтаксистік талдауларға үлгілер көрсетіндер.

Бақылау сұрақтары:

1. Тіл дамыту дегеніміз не?
2. Тіл дамытудың қандай түрлері бар?

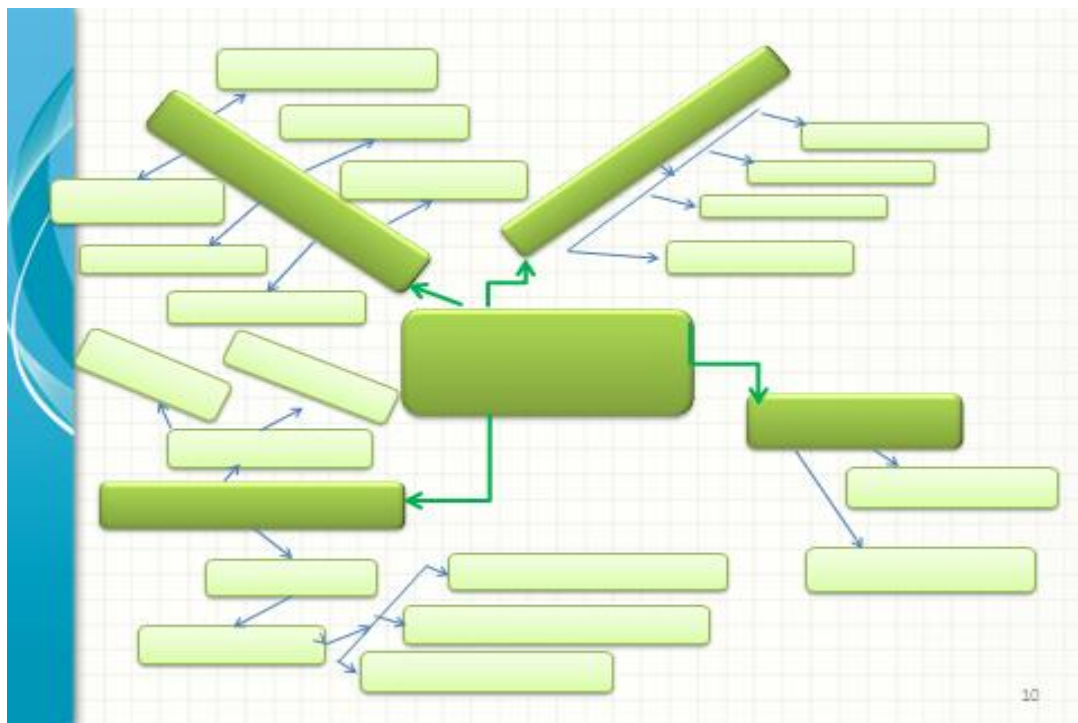
Әдебиеттер:

1. Әбілқаев А. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. -Алматы, 1995.
2. Жүнісбек Ә. Қазақ тілін оқыту әдістемесі.А., 1998.
3. Исабаев Ә. Қазақ тілін оқытудың дидактикалық негіздері. -Алматы, 1999.
4. Исабаев Ә.Қазақ тілін оқыту методикасы. Ташкент-2003.
5. Күлмағамбетова Б.К. Қазақ тілін оқыту методикасы. -Алматы, 1988.
6. Қазақ тілі оқулықтары мен бағдарламалары.

3-практикалық жаттығу: Қазақ әдебиетін оқытудың өзекті мәселелері

1-тапсырма. Қазақ әдебиет тарихы сабақтарында инновациялық технологияларды пайдалану. Лирикалық, эпикалық шығармаларды оқытуда «Ақыл картасы», «Екі жақты күнделік стратегиясы», «Панораμμα», «ПСМҚ» т.б. интербелсенді әдістерден пайдалану.

Әдебиет сабақтарында өтілетін тақырыптарды тараулар бойынша “Ақыл картасы” кестесіне толтырыңыз.

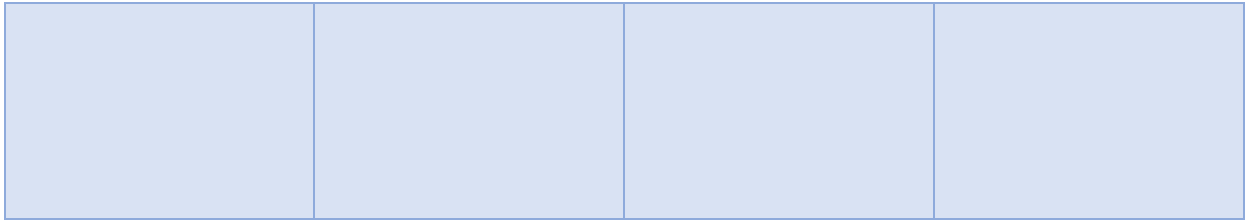

С.Торайғыровтың “Бір адамға” өлеңін “Екі жақты күнделік стратегиясы” әдісі арқылы талдау жүргізіңіз?

Өлеңнен өзіңізге әсер еткен шумақты жазыңыз	Шумақтың мән-мазмұнын айтып береңіз	Шумаққа мақал-мәтел немесе қанатты сөздермен қорытынды жасаңыз

2-тапсырма: Көркем туындыны талдау жұмыстары. Паннорама әдісі.

Проблеманы анықтау	Келіп шығу себептері	Шешімі	Жеке басым не істер едім

3-тапсырма. Суреттерге назар аударыңыздар, суреттегі тұлғаларды қалай байланыстырар едіңіздер?

Бақылау сұрақтары:

- 1.Қандай интербелсенді әдістерді белесіз?
2. Әдебиет сабақтарында интербелсенді әдістерді пайдаланудың тиімді жолдары?
- 3.Әдебиет сабақтарында көркем шығарманы талдауда “Паннорама” әдісінен пайдаланыңыз?

Әдебиеттер тізімі:

1. Толипов Ў., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг татбиқий асослари. – Т.: Фан, 2006.
2. Толипов Ў.Қ., Усмонбоева М. Педагогик технология: назария ва амалиёт. – Т.: “Фан”, 2005.
3. Бітібаева Қ. Қазақ әдебитін тереңдетіп оқытуда инновациялық әдістемесі және технологиясы. Бірінші. – А.: Дәуір-Кітап, 2012.
4. Бітібаева Қ. Қазақ әдебитін тереңдетіп оқытуда инновациялық әдістемесі және технологиясы. Екінші. – А.: Дәуір-Кітап, 2012.

4-практикалық жаттығу: Әдебиет пәнін оқытуда ауызша және жазбаша тіл дамыту технологиясы

1-тапсырма. Тіл ұстарту жұмысының түрлері сыныптарға, оның ерекшеліктеріне сай жүргізіледі. Төменде берілген сыныптар бойынша тіл дамыту жұмыстары қай дәрежеде алып бару үлгісін берілген кесте бойынша толықтырыңыз.

<i>сыныбы</i>	<i>Тіл дамыту жұмыстарының түрлері</i>	<i>Мысал келтір</i>
V		
VI		
VII		
VIII		
IX		

2-тапсырма: *Мазмұндау, олардың түрлері. (мысал келтір)*

- 1) мәтінге жуық мазмұндау. Бұл көбіне ықшам мәтіндерге қолданылады.
- 2) Көркем шығарманың мазмұнын қысқаша мазмұндау көлемді мәтіндерге қатысты.
- 3) Шығарманың жағын өзгерте мазмұндау.

Бақылау сұрақтары:

1. Әдебиет сабақтарында тіл дамыту жұмыстары қандай жолдармен амалға асырылады?
2. Ауызша және жазбаша тіл ұстарту дегеніміз не?
3. Әдебиет сабақтарында тіл дамыту жұмыстарына қандай талартар қойылады?.

Ұсынылатын әдебиеттер:

- 1.Қазақ әдебиетін жаңа технологиямен оқытудың кейбір жолдары (методикалық жинақ).
- 2.Құрманбаева Г., Дүйсебаев С. Әдебиет сабақтарының үлгілері. А., 1999.

3. Ақшолақов Т. Көркем шығармаға талдау жасау. А., Мектеп, 1993.

5-практикалық жаттығу: Әдебиет сабақтарында БЛУМ таксономияси қолдану әдістемесі

Мұхтар Әуезовтің «Көксерек» әңгімесін Блум таксономиясы бойынша меңгеру.

Блум таксономиясы бойынша оқыту деңгейлері:

Деңгейлер	Көрсеткіштер
1. Білім	Ақпаратты, оқу материалын (қажетті деректерді, нақты фактілерді немесе бүтін теорияларды) есте сақтау мен қайталау (репродукция).
2. Түсіну	Оқу материалын бір формада екіінші формаға, бір белгі жүйесінен басқа жүйеге түрлендіру (интерпретация), ауыстыру, оқу мәліметін өздігінше игеру, салдары мен нәтижелерінің қандай болатындығы туралы алдын-ала болжау, жорамалдау. Мысалы, сөздерді математикалық формулаға түсіру немесе схема, кесте түрінде көрсету; өз сөзімен түсіндіріп беру, қысқаша сипаттау.
3. Қолдану	Оқу материалын жаңа жағдайлар мен ситуацияларда қолдану. Мәселен, ережелерді, формулаларды, түсініктерді,

	зандарды, теорияларды, қағидаларды қолдана отырып қандай да бір проблеманы шешу.
4. Талдау (анализ)	Оқу материалын құрамдас бөліктерге жіктеп, олардың арасындағы байланыстарды анықтау, бүтіннің қалайша құралатындығын түсіну және түсіндіре білу.
5. Синтез	Оқу материалын пайдалана отырып, шығармашылық тұрғыдан жаңа мазмұн құрастыру. Мәселен, баяндама немесе эссе жазу, жоспар немесе схема құрастыру.
6. Қорытынды (Бағалау)	Оқу материалының мағызын бағалау: салыстыру және айырмашылықтарын айқындау, дәлелдеу арқылы шешім қабылдау. Мұнда тұжырымдар нақты талаптар (критерийлер) тұрғысынан болуы керек. Бұл критерийлер үйренушінің өмірлік тәжірибесі мен ұстанған көзқарастарына негізделетін немесе ұстаздың ұсынысынан туындайтын болуы керек. Бағалау алдыңғы деңгейлердің нәтижелеріне жету мүмкіндігін береді.

Ең алдымен студенттер «**Табиғат**», «**Адамзат**», «**Түз тағылары**» деп үш топқа бөлінеді. Содан соң әрбір топқа жеке-жеке немес бірдей тапсырма беріледі. Мысалы:

Білім деңгейі бойынша тапсырма: (Топтық жұмыс)

1-топ: Әңгіменің жазылу тарихы.

2-топ: Әңгіменің композициялық құрлысына қарай талдау.

3-топ: БАҚ-нан түз тағылары (қасқыр) туралы мәлімет топтау.

Түсіну деңгейі бойынша тапсырма: (Пікірталас)

3 топқа бірдей сұрақ: Құрмаштың бөлтірік асырауы дұрыс па? Көксеректің Құрмашты өлтіруін қалай бағалайсындар?

Қолдану деңгейі бойынша тапсырма:

3 топқа бірдей сұрақ: Жазушының ұстанған идеясы не деп ойлайсындар? Өздерінің жеке пікірлерің қандай?

Талдау деңгейі бойынша тапсырма: “Кім кінәлі” (проблемалық сұрақтар)

1. Қалай ойлайсындар? Көксерек Құрмаштан гөрі ақ қасқырмен неге тез бауырласты?

2. Қалай ойлайсындар? Қасқырлар іс-әрекеті мен адамдар іс-әрекетінде ұқсастық бар ма? Қайсысы қаталырақ?

3. Құрмаштың өліміне кім кінәлі? Не үшін?

4. Қасқырларды қолға үйретуге бола ма? Неге?

Сахна төріне Көксеректі шақырайық.

Студенттердің сұрақтары:

1) Көксерек, сен неге ит сияқты асырауға көнбейсің?

2) Адамдармен жауласудағы басты мақсатың не?

3) Құрмашты неге өлтірдің?

4) Өмірге өз қалауыңмен келер болсаң қасқыр болған жақсы ма әлде ит боп өмір сүрген жақсы ма?

Ендеше келесіге осы Көксеректің құрбаны болған Құрмашты ортаға шақырайық.

Студент сұрақтары:

- 1) Көксеректі неге асырадың?
- 2) Көксерек үлкейгенде өзіңе тап береді деп қорықпадың ба?

Синтез (топтастыру) деңгейі бойынша тапсырма: (эссе жазу)

«Егер мен жазушы болғанымда - .....»

Қорытынды деңгейі бойынша тапсырма: (Рефлексия жазу)

Шығарма несімен ұнады	Құрмаштың орнында болғанда не істер едің?	Жасалған қорытынды

IV. ГЛОСАРИЙ

Методология	зерттеу, әдіс, ілім деген сөздерден алынған термин	Methodology	term derived from the term "study", "learning" and "teaching"
Технология	білімдік ақпараттарды толықтырып, өңдеп, өзгертіп ұсынудың әдістері мен құралдарының жиынтығын, қажетті құралдарды оқу үрдісінде тиімді пайдалана отырып, оқушыларға жеткізе білудің тәсілдері туралы ғылым.	Technology	the science of methods and tools for completing, modifying and modifying educational information, ways to effectively communicate the necessary tools with students in the learning process.
Модуль -	дидактикалық жетісітіктерге жету үшін алдында мақсаты, өзіндік іс-әрекетінің бағдарламасы, жетекшілік әдістемелік жүйесі бар аяқталған ақпарат блогі.	Module -	is a complete set of information, which aims at achieving didactic achievement, its own program of activities, guidance methodology.
Модуль -	оқу үрдісінің өзгеруіне байланысты үнемі толықтырылып, өзгертіліп, түрлендіріліп	Module -	is a didactic unit with an expanded content that is constantly being

	отыратын іріленген мазмұнды дидактикалық бірлік.		replenished, modified, and modified in connection with changes in the learning process.
Модульдік оқу	білім мазмұнын әр қырынан жетілдірудің, ұйымдастырудың құралы мен әдісі.	Modular training	is a tool and method of perfection, organization of every aspect of educational content.
Инновация	Инновация - жаңаша ойлаудың жолы болғандықтан, оқытудың жаңа мазмұндағы түрі.	Innovation	Innovation - this is the new content that is new to the newest.
Инновациялық әдістеме	инновациялық әдіс-тәсілдер мен дидактикалық құралдарды қолдану арқылы білім негіздерін меңгертудің сипатын жаңа технологиялармен толтыруға, өзгертуге бағытталған.	Innovative methodology	innovative methods and the use of didactic tools for learning the latest technologies.
Дидактикалық әдебиет	(грек тілінен үлгілі, өнегелі, ғибратты) ғылыми-танымдық сипатта түзілген көркем шығармалар.	Didactic literature	(exemplary, Greek, exemplary), literary works of science and cognitive character.
Идея	әдебиет	Idea	The literature

	шығармасында өмірдегі жай-жағдайлар, адам тағдыры баяндалғанда, суреттелгенде жазушының сөз болып отырған мәселелерге қатынасы, көзқарасы		describes the situation in human life, the description of human destiny, the attitude and attitude of the writer to the problem
Кейіптеу (олицетворение)	әр түрлі табиғат құбылыстарына, жансыз нәрселерді адам кейпіне келтіріп немесе қалайда жан бітіргендей етіп суреттейтін көркемдік тәсіл.	impersonation	an artistic approach illustrating various natural phenomena, lifeless objects or figuratively animated.
Меңзеу (синекдоха)	аз бен көпті, үлкен мен кішіні ауыстырып, немесе, бүтіннің орнына бөлшекті айту, жекеше ұғымның орнына көпше ұғымды алу, алмастыру.	synecdoche	small or large, large or large, or, instead of the whole, say this subject, replace the concept of the plural, replace the concept of the plural.
Пейзаж	(франц. – ел, жер) - әдеби шығармадағы жаратылыстың, яки табиғаттың әсем көрінісі, көркем бейнесі.	Landscape	a beautiful image of nature or nature in the creative arts.

Повесть	(орыс тілінен баяндау) – оқиғаны баяндап айтуға негізделетін қарасөзбен жазылған, көлемді шығарма, эпикалық жанрдың орташа түрі.	The Tale	A versatile composition based on a story story, an average epic genre
Портрет	(француз тілінен бейнеленген) - әдеби кейіпкердің сырт көрінісін, кескін-кейпін, бой-тұлғасын суреттеу.	Portrait	Describe the appearance of a literary hero, his appearance, his personality.
Интонация дегеніміз	сөйлеу сазы. Ол сөйлеудің ритмі мен үнін, дауыстың бірде жоғарылап, бірде төмендеуін білдіреді. Интонация мына элементтерден тұрады: өз бен ой екпіні, сөйлеу қарқыны, ритмі (ырғағы), пауза (кідіріс), сазы.	Intonation	to sing music. It means that the rhythm and tonight, humility, or glimmering.
Жанр	әдеби шығармалардың жеке түрлері, көркем әдебиеттің салалары.	Genre	some virtuosity of literary works, vetwi profitable literary works
Әдеби процесс	бұл белгілі бір дәуірде, сонымен қатар, ұлттар мен	Literary Process	This is a legitimate statutory

	елдердің, аймақтардың, әлемнің күллі тарихи кезендерінде өмір сүріп келе жатқан әдебиеттің тарихи заңды қозғалысы.		movement in the definition of the epoch, as well as nationalities and countries, regions and literatures all over the world.
--	--	--	--

V. ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қабдықайыров Қ. Инновациялық технологияларды диагностикалау. – А., 2004
2. Жүнісбек Ә. Жаңа технология негізі – сапалы білім. – // Қазақстан мектебі, № 4, 2008
3. Нағымжанова Қ. Инновациялық технологияның құрылымы. – А.: Өркен, 2007
4. Көшімбетова С. Инновациялық технологияны білім сапасын көтеруде пайдалану мүмкіндіктері. – А.: Білім, 2008.
5. Мыңбаева А.К., Садвакасова З.М. «Оқытудың инновациялық әдістері, немесе сабақты қалай қызықты өткізуге болады»: Оқу құралы. – Алматы, 2010.
6. Бектұров Ш.К. Қазақ тілі: фонетика, лексика, морфология, синтаксис. – А.: «Атамұра», 2006.
7. Сайрамбаев Т. Қазақ тіл білімінің мәселелері. – А.: Абзал-ай, 2014.
8. Балақаев М., Сайрамбаев Т. Қазіргі қазақ тілі. – А.: Білім, 1997.
9. Оралбаева Н. Қазіргі қазақ тілінің морфологиясы. – А.: Санат, 2007.
10. Ахмедов К. Әдебиеттануға кіріспе. – Қ.: Рауан, 1998.
11. Сүйіншіалиев Х. Қазақ әдебиеті тарихы. – А.: Санат, 1997.
12. Бітібаева Қ. Қазақ әдебиетін тереңдетіп оқытудың инновациялық методикасы және технологиясы. Бірінші кітап. – А.: Дәуір-Кітап, 2012.
13. Бітібаева Қ. Қазақ әдебиетін тереңдетіп оқытудың инновациялық методикасы және технологиясы. Екінші кітап. – А.: Дәуір-Кітап, 2012.
14. Инновацион таълим технологиялари /Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфуров Д.М., Тұраев А.Б. – Т.: “Сано стандарт” нашриёти, 2015. – 81-б.
15. Муслимов Н.А. Бўлажак касб таълими ўқитувчиларини касбий шакллантириш /Монография. – Т.: Фан, 2004.
16. Муслимов Н.А., ва бошқалар. Касб таълими ўқитувчиларининг касбий компетентлигини шакллантириш технологияси/ Монография. – Т.: “Фан ва технология” нашриёти, 2013.
17. Педагогика назарияси / ОТМ учун дарслик. Муал.: М.Х.Тохтаходжаева ва б. Проф. М.Х.Тохтаходжаеванинг умумий таҳрири остида. – Т.: “Iqtisod-moiya”, 2010. – 136-140-б.
18. Педагогика: 1000 та саволга 1000 та жавоб / Методик қўлланма. У.И.Иноятов, Н.А.Муслимов, М.Усмонбоева, Д.Иноғомова. – Т.: Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, 2012. – 193 б.
19. Рўзиева Д., Усмонбоева М., Ҳолиқова З. Интерфаол методлар: моҳияти ва қўлланилиши / Мет.қўлл. – Т.: Низомий номли ДТПУ, 2013. – 115 б.
20. Сайидахмедов Н. Педагогик маҳорат ва педагогик технология. – Т.: Олий педагогика институти, 2003.

21. 1. PISA- Халықаралық зерттеуі. Әдістемелік құрал – Астана, ҰББСБО, 2012, 114 бет.

22. Қисымова А.Қ., Нұрланов Е.Б. Біртұтас педагогикалық процесте сабақтың технологиялық картасын құрудың үлгісі. // Әлеуметтік жаңғырту жағдайында білім беру жүйесін жетілдіру. Халықаралық ғылыми практикалық конференциясының материалдар жинағы.(Астана, 6-7 желтоқсан, 2013). Б.341-346

23. Мирсеитова С. «Оқыту ізденіс ретінде және ізденіс оқыту ретінде» Қарағанды, 2011.

Электрон таълим ресурслари

1. <http://www.edu.uz> - Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги портали

2. <http://www.uzedu.uz> - Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги веб сайты

3. <http://www.eduportal.uz> - Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги ахборот таълим портали

4. <http://www.multimedia.uz> - Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги хузуридаги Мультимедиа умумтаълим дастурларини ривожлантириш маркази сайты

5. <http://www.bimm.uz> - Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги хузуридаги Бош илмий-методик маркази сайты

6. <http://www.pedagog.uz> - Тошкент давлат педагогика университети веб сайты

7. <http://www.giu.uz> - Тошкент давлат педагогика университети хузуридаги халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази сайты

8. <http://www.ziyonet.uz>. - ахборот таълим портали